

KUPIJTE IBA OD PREDAJCU S PREUKAZOM

NOTA BENE

2,40€ polovica pre predajcu

August 2020/229

Žabárané
ovocie

ILUSTRÁCIA NA OBÁLKE: Iva Šáteková

Charles Delcourt / Festival La Gacilly-Baden Photo

Ostrov Eigg

Obyvateľ ostrova Eigg pri západnom pobreží Škótska uskutočnili pred dvadsiatimi rokmi nezvyčajný plán: ostrov kúpili, aby vytvorili model samosprávnej komunity, ktorá bude svoj priestor spravovať s dôrazom na ochranu životného prostredia. Od roku 2008 si vyrábajú vlastnú elektrinu. Na ostrove je pivovar aj predajňa biopotravín. Miestni organizujú hudobné festivaly, ponúkajú ubytovanie turistom aj pracovné príležitosti pre umelcov. Prichádzajú aj noví obyvatelia. Víťaný je každý, kto je ochotný rešpektovať ducha súdržnosti. Fotograf Charles Delcourt, ktorý život na ostrove dokumentoval, zdôrazňuje, že pre trvalo udržateľný vzťah človeka a prírody je kľúčová diskusia o možných ekologických alternatívach pre budúcnosť.

Fotografia je súčasťou Delcourtovej série, vystavenej na fotografickom festivale La Gacilly-Baden Photo v Badene pri Viedni v Rakúsku.

Rozhovor
Je na nás,
čo si vyberieme

4

Reportáž
Rakúske dolce vita

8

Veda
Vzdelanie
sa k sukni nenosilo

13

Téma
Nedráždi kukuricu
havkaním!

16

Proti prúdu
Moja práca
prináša ovocie

20

Rozhovor
Nevera
nám chutí

28

Pútnik
Čo sa vo Veľkom
jablku nesmie

32

ZAKÁZANÉ OVOCIE

Všetko smiem

Odkedy mám alergiu na lepok, fascinuje ma všetko pečivovitého charakteru. Snívam o moravských koláčoch, langošoch či bryndzových haluškách, ktoré mi boli dovtedy ukradnuté. Zakázané pečivo najlepšie chutí! Aj vedci z univerzity v Yale vyskúmali, že hoci aj menší pocit viny zvyšuje pôžitok.

S mojou celiakiou sa cítim prekvapivo slobodne. Magické čaro zakázaného lepku uzemňuje vedomie, že keď chcem, vlastne môžem. Ak mi to za to stojí, že mi potom bude pár dní zle-nedobre, nič mi v tom nebráni. V Biblii je pasáž, ktorá približne znie: „Všetko môžete, ale nie všetko vám osoží.“ Milujem tú veľkorysosť, slobodu a prijatie, ktoré z toho cítim. Presne o to ide. Viem, že môžem, a práve preto to neurobím. Nestojí mi to za to.

Marshall Rosenberg, zakladateľ Nenásilnej komunikácie radí, aby sme vo svojom živote zamenili *musím* za *chcem*. Pomerne radikálne znie jeho: Nerobte nič, čo vás neteší. On sám si spravil zoznam vecí, ktoré neznáša, a položil si otázku, prečo ich stojí za to robiť. Výsledkom bolo, že rozvoz detí do školy sa stal radostnejším, lebo to znamená lepšie vzdelanie pre deti.

Rosenberg opustil prácu klinického psychológa, lebo vraj radšej by sa živil odvozom smetí, ako by mal napísať ešte jednu klinickú správu. A tvrdí, že ak niečo robíme len z povinnosti, strachu alebo viny, skôr či neskôr to v nás vzbudí vzdor. *A strácame radosť.*

Celiakia mi inak priniesla do života novú radosť - z dobrého pečiva. Zo samozrejmeho sa stalo vzácné. Príchuf vzácneho má v dnešnej dobe pre mňa aj dovolenka v Prahe. Trochu hriješne sa cítim aj vždy, keď sedím v kaviarni bez rúška. Inak rúško nosím, slobodne a rada. Chcem chrániť tých najzraniteľnejších, aj seba. Dodržiavať pravidlá je radosť, keď viem, prečo to robím.

Keď sa cítim slobodná, nerebelujem. Pociť slobody mi tiež pomáha nenechať sa ztročiť túžbou po zakázanom. A okrem toho - keby sme naozaj mohli všetko a všetko by bolo po ruke, neostalo by nič, po čom môžeme túžiť. A to by bola nuda.

Sandra Pazman Tordová, šéfredaktorka

NOTA BENE

08 2020

Editoriál

3

Je na nás, čo si vyberieme

 Karol Sudor Tomáš Benediktovič

„Každé pokušenie je príležitosťou povedať nie zlu a áno dobru,“ hovorí páter MAREK VAŇUŠ. „Lepšie, než brať zakázané, je preto prijať ponúknuté.“

Keď som s kamarátom teológom premýšľal, kde v Biblii sa najviac píše o zakázanom ovocí, dospeli sme k záveru, že asi v knihe Genezis. Má 50 kapitol a venuje sa prvým fázam dejín ľudstva.

O počiatku ľudstva, teda o vzniku spoločnosti hovorí prvých jedenásť kapitol z knihy Genezis. Sú v nich opísané jednotlivé príbehy, mnohí ich však chápu doslovne, teda že sa presne takto museli udiať v konkrétnych historických situáciách. Je to však inak, ide o symbolické, obrazné príbehy, ktorých podstatou je výpoveď o tom, čo je podstatné v nás - ľuďoch. Napríklad meno Adam v hebrejčine znamená človek, čiže symbolicky reprezentuje každého z nás.

Adam a Eva mali v rajskej záhrade, teda v Edene, k dispozícii všetko potrebné, pričom od Boha dostali zákaz jesť z jediného stromu.

Áno, Boh vložil človeka do rajskej záhrady. Keď si vezmeme koncepciu Východu, kde bol Eden situovaný, vieme, že je tam veľa pustatín. Pre Adama a Evu to bol vzhľadom na okolité pomery naozaj raj - tiekla tam voda, fungoval tam život. Boh im povedal, že môžu jesť zo všetkých stromov, pridal len jediný zákaz - nejedzte zo stromu poznania dobra a zla. Prví dvaja ľudia na svete teda dostali jediný limit.

Dá sa to vnímať ako odkaz Boha človeku - môžeš veľa, ale nie všetko?

Presne tak. Tento príbeh hovorí o tom, že človek vlastne môže robiť veľa vecí, ale ak bude pahľtný, nenásytý, ak nebude poznať hranice, v podstate tým skomplikuje až znemožní existenciu ostatným. Každý z nás predsa musí mať svoje hranice, za ktoré už nepôjde, lebo ublíži iným.

Ako ovocie stromu poznania sa často spomína jablko, to však celkom nesedí.

Jablko je len symbol, v príbehu sa hovorí len o ovocí, ktoré Adam s Evou

nesmú jesť. Strom poznania ako jablko začali maľovať stredovekí maliari a uchytilo sa to. Mali totiž k dispozícii latinskú verziu Písma, a keď čítali o strome dobra a zla, vznikla pekná slovná hračka. Zlo aj jablko sa totiž po latinsky povie malum.

Ak tí dvaja to ovocie odtrhli a ochutnali, nerešpektovali Boží zákaz. V príbehu ich však k tomu naviedol had.

Aj v ňom je istá symbolika - ide o hada, ktorý rozpráva, čiže má v sebe niečo zvieracie aj ľudské. To sa dá pochopiť aj ako zvieru v človeku, teda žiadostivosť, ktorá človeka neustále pokúša, aby spravil niečo, čo nesmie. Človek tak prestáva vidieť obrovský dar, ktorý dostal, teda celý raj, a zaujíma ho len jediná vec - tá zakázaná.

Faktom je, že had opakovane provokoval. Napríklad tvrdením, že ten zákaz dostali, lebo Boh sa bojí, aby sa nestali takými ako on. Nakoniec Eva to ovocie odtrhla.

Dodnes sa mnohí zamýšľajú, prečo to urobila Eva, a nie Adam. Vysvetľujú to tým, že Eva ten zákaz od Boha nemala priamo, že priamo ho dostal len Adam a ona ho od neho získala sprostredkovane. Tým mohla byť zraniteľnejšia. V každom prípade ovocie ochutnali obaja.

Keď sa tak stalo, obaja si zrazu uvedomili, že sú nahí a začali sa pred sebou hanbiť. Vzali figové listy a opásali sa nimi. Ako si vysvetlí tú náhlu hanbu Adama a Evy z nahoty?

Nieko si to spája len so sexualitou, ale nahota v Biblii často znamená čosi iné - konkrétne slabšiu stránku človeka. Niekedy sa hovorí aj o nahote krajiny, teda o jej slabých miestach, ktoré môže využiť nepriateľ na jej dobytie. Ak sa predtým nahí Adam s Evou vzájomne nehanbili a začali s tým až po spáchaní priestupku s ovocím, znamená to, že zrazu sa im otvorili oči a videli

aj svoje slabé stránky, ktoré mohli byť použité proti nim. Predtým žili v raji v absolútnej dôvere a nemali ako okúsiť zlo. Nemuseli sa báť ani hanbiť, že by jeden zneužil slabosť druhého, potom sa však situácia zmenila. Nahota odhaľuje zraniteľnosť človeka, ktorá sa dá zneužiť.

Jedným z dôsledkov toho, že Adam s Evou boli vyhnaní z raja, má byť to, že žena rodí v bolestiach a muž pracuje „v pote tváre“. Je to uvalenie ťažoby na ľudí s tým, že všetkému, čo chceme dosiahnuť, musíme veľa obetovať?

Skôr by som to povedal tak, že Boh Adamovi a Eve otvorene ukázal dôsledky ich konania. Obaja v raji prekročili hranice, spáchali zlo, a ešte sa aj vyhovárali - Eva na to, že ju na ochutnanie ovocia naviedol had, Adam zase na to, že ho naviedla Eva. Tým došlo k narušeniu vzájomnej dôvery aj solidarity. Boh potom iba ukázal, k čomu ich toto konanie doviedlo - dotedy mali v rajskej záhrade všetko, odteraz sa narušením vzťahov všetko sťažilo, do ich života vstúpili utrpenie, bolesť a námaha.

Vieme, kde presne sa nachádzala rajska záhrada?

Vedú sa o tom diskusie, ale podľa toho, že sa v príbehu spomínajú rieky Eufrat a Tigris, zrejme išlo o územie dnešného Iraku.

A vieme, kedy Adam a Eva spáchali hriech tým, že ochutnali to ovocie?

Keďže ide o symbolické rozprávanie, každé datovanie je problém. Podľa rôznych rodokmeňov uvedených v Biblii sa dá usúdiť, že sa to mohlo udiať asi štyri tisícročia pred narodením Krista. Presné datovanie je však zbytočné a v podstate nemožné.

Pýtam sa preto, lebo usudzujem, že práve vtedy vznikol koncept hriechu.

Slovo hriech doslovne znamená minúť sa cieľa. Boží plán pre človeka

NOTA BENE

08 2020

Rozhovor

5

NOTA BENE

08 2020

Rozhovor

4

bol nepochybne dobrý. Rajská záhrada predstavovala šťastie, ale len za predpokladu, že človek bude rešpektovať zákaz, teda neprekročí svoj limit a nesiahne na zakázané ovocie. Lenže človek si vybral inú cestu, minul sa cieľa, a svojím činom sa vyhnal z raja. Hriechom sa chápe každé neuposlušnutie Božieho príkazu.

Boh však Adamovi s Evou nikdy nevyšvetlil, prečo nesmú ochutnať ovocie z toho konkrétneho stromu. Keby tak urobil, možno by pokúšenie v podobe hada neuspelo.

Áno, v tom príbehu nie je vysvetlené, prečo to nesmú urobiť. Obaja však vopred poznali dôsledky. Ide teda o dôveru človeka k Bohu. Bohu môžete dôverovať, alebo sa od neho odkloniť a ísť nesprávnou cestou. Je len na nás, čo si vyberieme.

Je hriechom iba porušenie niektorého z desiatich Božích prikázaní, alebo aj niečo iné?

Ide o každé prekročenie Božieho usmernenia, počnúc od prirodzeného zákona. Desatoro je síce kľúčové, nie však všetko. Boh predsa neukazuje cestu len zákazmi. Ani dopravné značky na ceste nie sú len zákazové, ale aj odporúčacie či informujúce. Cestu ako takú nám ukazuje celé Písmo a hriechom je každé vybočenie z nej.

Dá sa však vôbec žiť bez hriechu? Kto dokáže odolať každému zakázanému ovociu?

My, katolíci, veríme, že nikdy nezehrešili Panna Mária ani Ježiš Kristus. Inak niet človeka, ktorý by nezehrešil. To však neznamená, že nemáme mať nejaký ideál, ku ktorému smerujeme. Možno ho do konca života nedosiahneme, ale sa k nemu aspoň priblížime. Aj Písmo predsa počíta s tým, že sme hriešni, že budeme zlyhávať. Práve preto existuje aj koncept milosrdenstva a odpustenia, ktorý nám umožňuje začať znovu a ísť ďalej. Naša hriešnosť nám neustále ukazuje aj našu nedokonalosť, naše limity. Každé pokúšenie je pre nás skúškou, či obstojíme. Ani nie tak pred Bohom ako pred nami samými. Vždy máme možnosť rozhodnúť sa. Každé pokúšenie je príležitosťou povedať nie zlu a áno dobru.

Dá sa krátkodobým konaním dobra odčiniť dlhodobé páchanie zla, alebo to už máme márne?

Každý z nás má šancu. Milosrdenstvo nie je rezervované len pre tých, čo sú stále dobrí. Kým žijeme, stále máme možnosť zmeniť sa. Pozor, nemyslím to tak, že človek si najskôr užíva s vedomím, že keď potom to nejako rýchlo odčíní. Ak sa nádejá, že na konci sa obráti, zabúda, že nevie, kedy ten koniec príde. Pokojne môže byť aj nečakaný a náhly, takže človek sa už nestihne vrátiť na správnu cestu.

Zaujímavý je aj príbeh Kaina a Ábela, synov Adama a Evy. Kainova obeta bola Bohom odmietnutá, no Ábelova bola prijatá, a tak starší brat zabil mladšieho. Znamená to, že ak človek po zakázanom ovoci strati rešpekt k Bohu, stratí aj rešpekt k životu iného človeka?

Tento príbeh vlastne ďalej rozvíja príbeh Adama a Evy. Kain je rodičmi celý život uprednostňovaný, Ábel zznávaný, dokonca ani nevieme, na základe čoho dostal meno. Boh však zrazu vzhľadne na úprimnú obeť Ábela, kým Kainovu odmietne. Jednoducho dá priestor tomu, kto bol dovtedy marginalizovaný. Chce tým zistiť, či je Kain ochotný rešpektovať isté limity, alebo chce mať fakt úplne všetko. Mal totiž všetku pozornosť v rodine a zrazu si nárokoval aj na Božiu pozornosť. Kain v tejto skúške zlyhá, nahnevá sa a brata zavraždí. Celý príbeh ukazuje, ako veľmi sa môže človeku zakázané ovocie, v porovnaní s bratovraždou teda spáchali zdanlivo malý hriech, pričom krásne vidieť, ako sa potom malé zlo premení na väčšie, až to vedie k obľudným následkom. A to zlo sa v príbehu generuje ďalej, lebo jeden z Kainových potomkov už hovorí o 77-násobnej pomste.

O zakázanom ovoci hovorí aj príbeh o potope sveta. Boh ju zoslal na svet pre veľkú skazenosť, ľudia si už totiž navzájom ubližovali vo veľkom. Šancu na prežitie dostal iba Noe so svojou rodinou.

Príbeh Kaina a Ábela, ale aj príbeh o potope sveta ponúka ďalšie odpovede na to, čo je zakázaným ovocím. V prípade Kaina dáva Boh veľkú výstrahu, ale zjavne to nestačí a zlo sa vo svete šíri ďalej. Boh teda urobí druhý pokus a na svet, v ktorom vo veľkom panuje násilie, nespravodlivosť a utláčanie, zosiela potopu. Boh teda chce akýsi nový začiatok a umožní Noemo-

vi, ktorý je spravodlivý, a jeho rodine zachrániť sa. Tým sa títo ľudia stanú akoby praotcami a pramamami nového ľudstva.

Zlo však nevyimizlo. Je tu dodnes.

Preto nakoniec Boh uzatvára s Noemom zmluvu, že už nikdy nezošle na Zem čosi, čo zničí celé ľudstvo. Akceptuje totiž, že srdce každého človeka je náchylné na hriech a že hriešna je dokonca aj Noemova rodina. Stanovuje však aspoň isté limity násilia, čo je akoby prvopočiatok budúcich zákonov, teda pokynov, ktoré musia ľudia rešpektovať, aby sa vzájomne nezničili.

Iný príbeh predstavuje Babylon-ská veža. Ľudia kedysi hovorili jedným jazykom, no potom sa rozhodli, že postavia vežu, ktorá by siahala až do neba. Chceli vlastne preniknúť až k Bohu – začali sa naňho hrať. Boh ich teda roztrúsil po celom svete a dal im rôzne jazyky, aby sa nemohli dorozumieť a vežu dostavať.

Stavať vežu do neba znamenalo, že si ľudia chcú osobovať Božie právomoci, byť Bohom samotným. Dôsledkom bolo pomätenie jazykov, aby si nerozumeli a prestali s tým. Čo bola Božia pôvodná ponuka? Aby sa ľudia plodili a osídlili celú Zem. Boh je za pluralitu jazykov aj kultúr, odmieta uniformitu. A keďže práve o ňu sa ľudia snažili, tak im k tomu, obrazne povedané, zahatal cestu. Ešte aj dnes existujú tendencie niektorých ľudí, aby sme všetci boli rovnakí.

V Sodome a Gomore zasa ľudia prekročovali všetky tabu v sexualite. Boh na to zničil obe mestá dažďom síry. Prežili iba Lót a jeho dve dcéry. Manželka sa pri odchode otočila, aby ešte naposledy mestá hriechu videla, následkom čoho sa premenila na soľný stĺp.

Obe vtedy rozvinuté mestá sú situované do oblasti Mŕtveho mora, ktoré symbolicky predstavuje smrť. Celý príbeh ukazuje, aké konanie nevedie k životu, ale k smrti. Boh najskôr zoslal anjelov, aby zistili, aká je tam situácia. Obklúčili ich však muži z mesta a chceli s nimi súložiť. Na tento príbeh by som sa však nepozeral len optikou sexuality, lebo zlo človeka nikdy nie je obmedzené len na jednu oblasť. Muži Sodomy sa prehrešili aj proti základnému princípu,

ktorý si ctíme dodnes – je ním pohostinnosť. Miesto toho, aby si hostí uctili, chceli ich zneužiť. V oboch mestách už pritom panovala taká zvrátenosť a skazenosť, že Boh sa na to nemohol pozeráť. Vyzval preto Lóta, aby išiel aj s dcérami a manželkou preč, a mestá zničil. Ponuku záchranu mali dokonca aj manželka tých dcér, ale odmietli.

Čo má symbolizovať to, že Lótova žena sa obzrela a zmenila sa na soľný stĺp?

To, že napriek ponuke záchranu nevedela zanechať svoju minulosť. Je to silný obraz o tom, že ak sa človek nevie odpútať od svojej minulosti, do ktorej sa už nemožno vrátiť, teda nie je ochotný pozeráť sa odvážne na budúcnosť, ostane stáť či prešlapovať na jednom mieste. Také situácie poznáme z bežného života všetci. Potrebujeme sa vysporiadať s minulosťou, ale nedokážeme to. Vlastne sme chytení v pasci, ktorá nám neumožňuje pohnúť sa ďalej.

Zakázané ovocie je vec, ktorú nesmieme vziať, čin, ktorý nesmieme

vykonať. Nie je však za pokúšením aj normálna a legitímna ľudská túžba spoznať nepoznané?

Isto je v tom vložená aj snaha spoznávať. No poznávať možno dvojako: nárokovaním si práva na všetko, bez rešpektu, alebo umožnením vzájomnej výmeny v dôvere. Lepšie, než brať zakázané, je preto prijať ponúknuť. Rozumiem, že všetci sme citliví, keď nás niekto obmedzuje. Najviac sme však vždy citliví na naše práva. V skutočnosti by sme mali byť oveľa citlivejší na práva druhých. Nie nadarmo sa zaužívalo, že moje právo sa končí tam, kde sa začína právo toho druhého. Presne o tom je rešpekt voči druhému, presne to nám zaručuje rovnocennosť. Nemôžeme mať všetko pre seba, inak ostatných bezohľadne odstraňujeme zo svojho života. Kedy je človek mŕtvy? Nie, až keď zomrie, ale už vo chvíli, keď prestane budovať vzťahy a ostáva úplne sám, keď nevidí nikoho iba seba. A práve rešpektu nás učia biblické príbehy, ktoré sme spomínali, ale aj mnohé ďalšie.

Marek Vaňuš (1977)

sa narodil v Zlatých Moravciach, vyrastal v Nitre. Vyštudoval teológiu na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity, dopĺňujúce biblické štúdiá absolvoval v Ríme. Pôsobil ako kaplán v Terchovej, aktuálne je rehoľníkom Spoločnosti Božieho slova (rehoľa verbistov) v Bratislave.

Rakúske dolce vita

  Jana Čavojská

Sú rezervovaní, organizovaní, trochu povýšeneckí a vôbec nie spontánni.

Asi toto si myslíme o Rakúšanoch. Je to pravda?

Dokážu si vôbec užívať život? A ako?

Rakúske slovo pre užívanie, pôžitok a pôžitkárenie je geniessen. Vyslovuje sa to „genísen“, skôr s tromi dlhými „i“ ako s jedným. To slovo sa prevažuje v ústach ako hlt kvalitného vína či dobrého jedla. Rakúšania nemajú more, balkánsku bezstarosť ani ukričanost južanov, hudba tu neznie do rána ulicami. Práve naopak. Pravidlá ako nočný pokoj sa dôsledne dodržiavajú. Ospalé mestečká o desiatej večer úplne stíchnu a vyzierajú, akoby v nich nikto nebýval. Ľudia nereptajú na zatvorené obchody v nedeľu, a tento deň radšej využijú na realizáciu výletov, záľub a užívanie.

KÚPANIE A FILOZOFIA

Milujem zmysel Rakúšanov pre kúpanie. Kúpalisko je štandardom aj na dedinách. Voda v niektorých ich horských jazerách spĺňa parametre pitnej vody. Hoci radi o sebe hovoria,

že zbožňujú dobré jedlo, víno a pivo, blízko majú aj k športu. Neprekáža im, keď je voda studená. Okrem kúpania milujú saunovanie. Nevyhnutnou súčasťou regálov v drogérii sú oleje a emulzie na saunové procedúry. Potom v saune sa s plavkami a osuškami nikto nepára. Raz dva idú dole. To isté platí aj pri kúpaní v prírode. Rakúšania s prirodzenou kultúrou tela okolky nerobia a všeobecne majú veľa nudapláží.

Azda každý, koho som sa na geniessen opýtala, ako prvé povedal, že miluje krásnu rakúsku krajinu, dobré jedlo a víno. Hneď potom bola na rade kultúra. No prišlo aj na kúpanie. Kde inde ako v Badene pri Viedni, známom kúpeľnom mestečku, ktoré jeho obyvatelia neskromne považujú za centrum európskej kultúry kúpania - pretože je podľa nich presne v strede nášho kontinentu. Kúpeľníctvo so všetkým, čo k nemu

patrí, dokonca navrhujú na zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO. Ide o spoločnú kandidátnu jedenástich kúpeľných miest zo siedmich krajín.

„Počas kúpania v badenských bazénoch sa muži a ženy nikdy nedelili. Vždy sa všetci kúpali spolu,“ vysvetľuje primátor Badenu Stefan Szircsek - ako inak, s pohárom vína v ruke. Jeho slová potvrdzujú historické fotografie. „Napriek morálke doby ľudia v kúpeľoch nemuseli dodržiavať také veľké spoločenské odstupy. Boli si bližšie.“ Kúpele však neboli len o kúpaní, liečbe a telesných pôžitkoch. Stefan je presvedčený, že práve pohodlie bazénov dalo vznik filozofii - alebo aspoň prispelo k jej rozvoju. „Je známe, že kúpele obľubovali už v starovekom Grécku a Ríme. Neskôr, v 18. a 19. storočí, mali tvoriť ľudia čas. Do kúpeľov cestovali na štyri, päť týždňov. Mohli v nich písať, maľovať,

komponovať hudbu, ale aj viesť filozofické rozhovory.“

Ku kúpeľom, samozrejme, patrila aj noblesa. Palmy, krásna architektúra. Do Badenu prilákala aj Beethovena. Jeden z najslávnejších svetových skladateľov tu strávil tri letá, 1821, 1822 a 1823. Komponoval tu Deviatu symfóniu. „Ako človek z kúpeľného mesta si rád vychutnávam aj kultúru. Koncerty, divadlá. Máme tu obrovské šťastie. Ľudia k nám chodia na dovolenky - a my sme na dovolenke neustále,“ uzatvára Stefan.

V DOBREJ SPOLOČNOSTI

V Badene práve prebieha aj obrovská výstava fotografií. Dvetisíc fotiek lemujú sedemkilometrovú trasu ulicami a parkami mesta už po tretí raz. Fotofestival La Gacilly Baden Foto prináša do stredu Európy kus umenia aj tvrdej reality v podobe fotografií najlepších svetových fotografov. V premiére vždy beží v partnerskom francúzskom meste La Gacilly. Do Badenu ho pritiahli manželka Silvia a Lois Lammerhuberovci.

Silvia sa narodila v starom farmárskom dome na vidieku v rakúskom regióne Mostviertel. Je známy tým, že sa tam skvele darí ovociu. Odišla však do Viedne študovať foto-

grafiu. Tam stretla Loisa, takisto fotografa, zhodou okolností zo susedného mestečka. „Obaja milujeme umenie a fotografiu. V Rakúsku však fotografia nebola na takej úrovni ako v Nemecku alebo Francúzsku. Preto sa Lois orientoval na prácu pre nemecký trh. Začal spolupracovať s časopisom Geo. Za reportážami sme dlho cestovali po svete. Potom sme sa chceli niekde usadiť. Ale kde? Viedeň je veľké mesto, to my nemusíme. Objavili sme Baden a zamilovali sme sa doňho. Je tu krásne, pokojne, a do veľkomesta to nie je ďaleko. Pre mňa je dôležité mať nablízku prírodu aj kultúru.“

Lois - ako inak, s pohárom vychladeného sektu v ruke - zas búra všetky mýty o rakúskej odmeranosti. Pardon, búra ich veľa Rakúšanov, s ktorými sa stretávam. Väčšinou sú bezprostrední, usmiati a srdeční. Rozladiť ich vie napríklad, ak meškáte na stretnutie. V Rakúsku sa nosí presnosť. To vám hneď dajú najavo. Alebo ak nepozdravíte. „Grüssgot“ by malo byť pravidlom pri vstupe do kaviarne, ale aj do výťahu. V horských dedinkách aj pri náhodnom stretnutí na ulici. Hlavne staršia generácia to považuje za prejav elementárnej slušnosti.

„Sme zvyknutí na blízky kontakt s ľuďmi. Radi trávim čas v prí-

jemnej spoločnosti,“ objasňuje Lois svoje drobné radosti. „Pri stretnutí sa objímame, pobožkáme. Až teraz, počas pandémie koronavírusu, sme zistili, ako veľmi je tento priateľský medziľudský kontakt dôležitý. A ako strašne nám teraz chýba... Nie že by som sa potreboval nonstop s niekým bozkávať,“ zasmial sa na záver. Protikoronové opatrenia Rakúšania väčšinou dodržiavajú. Tak prirodzene. Nemajú povinné rúška ani v obchodoch, takže tam veľa ľudí s rúškami nevidno. No nepodávajú si ruky, skôr si kývnu na pozdrav, netlačia sa na seba v obchodoch a v dopravných prostriedkoch, rešpektujú osobný priestor a poctivo si pri vstupe do budov dezinfikujú ruky.

DOKONALÉ WACHAU

Ak syr, tak z rakúskeho mlieka. Ak mäso, tak z rakúskeho chovu. Ak tekvicový olej, tak určite vyrobený v Rakúsku - najkvalitnejší je zo štajerskeho regiónu. Ak marhule, tak najlepšie z údolia Wachau alebo z najväčšieho marhuľového rakúskeho mesta Kitzsee. Rakúšania sú priam posadnutí lokálnymi produktmi. Mimochodom: keď dostanete chuť na tie marhule, nehľadajte Aprikosen, ale Marillen. Rakúska nemčina sa od tej nemeckej líši. Rakúšanov poteší, ak ovládnete ich slová.

NOTA BENE

08 2020

Reportáž

9

NOTA BENE

08 2020

Reportáž

8

Marhule z Wachau sú vraj také špecifické, že nikde inde ako v mikroklíme dunajského údolia sa nerodia, a dokonca po odtrhnutí ani nevydržia dlhšie ako deň, ak si ich chcete odviezť domov. Najlepšie je ich jesť priamo tam alebo si kúpiť vo Wachau vyrobený džem, štavu a likér. Tento rok sa ich však kvôli mrazom urodila len desatina oproti priemeru. Tak sa radšej poponáhľajte. Lebo vám ich pojedia.

Veda ako s vínom. Aj to je vo Wachau preslávené. Tiež vďaka Dunaju, skalám a vetru. Celé údolie je na Zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO ako prírodno-kultúrna

krajina. Práve ľudia a ich práca mu vtlačili charakteristickú pečať. To, ako obrobili krajinu a vystavali mestecká na úpätiach svahov.

Ako spomínajú moji respondenti o pohľade na rakúsku krajinu, Wachau je dokonalé. „U nich ešte aj tie povodne vyzerajú efektne,“ okomentoval niekto počas dunajských záplav z roku 2013 fotografiu, na ktorej siaha hladina rieky takmer po vrch protipovodňovej betónovej hrádze – a hneď za ňou partia hasičov po celodennej šichte popíja pivo. U nás sa vtedy úradníci pohoršovali nad tým, že Bratislavčania chodia sledovať, ako stúpa Dunaj. Považovali to za veľmi riskantné.

Ulice mestečiek často ožívajú dopredu ohlásenými podujatiami. Predsa len, nie každý Rakúšan je spontánny ako Lois Lammerhuber. Stretnutia si treba plánovať. Na slávnostné príležitosti nosia ľudia Trachten, špecifický kroj: ženy dirndl, muži kožené nohavice. Nejdú pritom ako v hlúpych reklamách. Mestská kapela hrá obvykle klasické a ľudové skladby. K tomu sa pije víno alebo pivo, a samozrejmosťou sú aj rôzne dobroty.

Viedeň už niekoľkokrát získala ocenenie ako najlepšie mesto na svete pre život. Čím sa jej to podarilo? Podľa mňa tým, že sa snažia

myslieť na ľudí. Je tu veľa parkov, pohodlných chodníkov a bezpečných cyklotrás. Pekné miesta na oddych. Vráťane dunajských pláží. Podpora aktívneho pohybu je v Rakúsku bežná. Ľudia sa hýbu radi. Kvalitné cyklotrasy lemujú aj Dunaj. Oba brehy rieky spájajú kompy. Bicykel si na potrebné miesto bez problémov preveziete aj vo vlakoch.

VYSTRČENÉ

Letný podvečer v mestečku Dürnstein vo Wachau láka na víno. Rodinné vinohrady a vinárničky sa s hrdosťou odovzdávajú z generácie na generáciu. Sadnem si pod bránu

rodiny Böhmerovcov. Z malej vinárne roznášajú víno. Podávajú len víno, sódu, stopercentnú hroznovú šťavu, marhuľový šnaps a niečo malé na zahryznutie. Víno sa neleje na deci alebo poháre, ale na achterl alebo vierterl – osminku či štvrtinku litra. Jediné voľné miesto je vedľa starého pána. Pred sebou má pohár a fľašu veltlína, najšpecifickejšieho bieleho vo Wachau. Je to pán Böhmer najstarší. Usmieva sa, že vinárstvo už prenechal synovi. Teraz môže večer pokojne sedieť a vychutnávať si veltlínske zelené. Geniessen.

„Kultúra heurigen je niečo, čo máme iba v Rakúsku. Heurigen

nie je ani bar, ani reštaurácia, ani krčma,“ hovorí Franz Schwabl, jeden z vinárov v regióne Viedenský les. Má tridsať rokov, vyštudoval vinohradnícku školu a pred desiatimi rokmi, po otcovej náhlej smrti, prevzal starostlivosť o rodinný vinohrad. Je už siedmou generáciou vinohradníkov v rodine. Všetci jeho predchodcovia sa volali tak ako on: Franz Schwabl.

Ide o to, že rakúski vinohradníci, ktorí pracujú vo vinohradoch a vínnych pivniciach, nemajú čas prevádzkovať vináreň alebo reštauráciu. No svoje vína chcú ponúkať sami. Preto vo vinárskych mestečkách a dedin-

kách musíte pozeráť, kto má práve „ausg´steckt“, teda „vystrčené“. Obvykle je to niekoľko dní párkrát do roka. „Ausg´steckt“ sa označuje podľa toho, ako je to na danom mieste zvykom, obvykle vetvičkou alebo vencom zaveseným na bráne. To znamená, že vinár otvoril svoje brány, pripravil víno a stoly. K vínu ponúka občerstvenie. Ako inak, z lokálnych surovín. „Nenosíme ho na stôl. Hosť si ho príde sám nabráť dovnútra,“ vysvetľuje Franz. „Milujem kultúru heurigen. Baví ma stretávať ľudí, rozprávať sa s nimi o všeličom možnom, ale aj zisťovať ich názor na moje víno. Táto spätná väzba je pre mňa veľmi dôležitá.“

Pýtam sa, či táto kultúra nie je skôr pre starších ľudí. Franz sa zasmieja: „Príď sa pozrieť večer, koľko tu sedí mladých. Piť víno a pivo je v Rakúsku povolené od šestnástich rokov. Ver mi, že každý v tom veku si chce dať za pohár.“ Populárna je však aj práca vo vinohrade. Pre Franza je to celý jeho svet, neustále sa snaží zvyšovať kvalitu, zavádzať nové technologické postupy a pričádzať s inováciami. V okolí má zhruba tridsiatku rovesníkov, ktorí od rodičov prevzali rodinné vinohrady a robia presne to isté. Franz posielal svoje vína aj na súťaže a predáva ich v niekoľkých viedenských vinotékach. „Súťaže sú dôležité. Konfrontujem svoju prácu s prácou ostatných, nechávam si ju hodnotiť odborníkmi, dozviem sa, čo môžem ešte vylepšiť. Neustále sa učím.“ Nerobí to preto, aby o jeho vína preja-

vili ľudia zďaleka. Takmer všetku svoju produkciu totiž predá tu, vo vlastnom heurigene. Susedom a ľuďom z okolia.

POD ZELENOU STRECHOU

„Poľnohospodársky sektor tvorí len niečo vyše jedného percenta rakúskeho HDP. Zanedbateľná časť. No je pre nás ohromne dôležitý.“ Aj Martin Eichtinger si vychutnáva pohár vína. Diplomata a spisovateľa na Rakúsku oceňuje krásu vidieckej krajiny, dobré jedlo a víno a silný vzťah k prírode. „Koronakríza to celé ešte posilnila. Ľudia si uvedomili, že chcú jesť lokálne potraviny, najlepšie spred svojich dverí, z vlastnej záhrady alebo vyprodukované vo svojej obci.“

Spomínam si na rakúsky pavilón na Expe 2015 v Miláne. Bol venovaný lesu a vode. Martin prikyvuje. „Ekologické témy idú s poľnohospodárstvom ruka v ruku. Je bežné hospodáriť bio, spôsobmi šetrnými k prírode. Čoraz populárnejšie sú zelené strechy a lúky namiesto vykosených trávnikov.“ O rakúskych sedliakoch snád kolujú aj vtipy. No pravda je taká, že tu ich prácu nikto nevníma ako podradnú. Práve naopak. Rakúšania si rovnako cenia, že vieš rukami, ako že vieš hlavou.

Andrea a Georg Blochbergerovci mali v kopcovitej krajine v dedinke Krumbach medzi Viedňou a Grazom farmu snád odjakživa. Keď výkupné ceny mlieka neustále klesali, uvažovali Blochbergerovci, čo ďalej.

Vtedy sa zrodil nápad na zmrzlinu. Z vlastného kvalitného vysokotučného bio mlieka a smotany, z ovocia z regiónu a tej najlepšej čokolády. A samozrejme bez konzervantov, dochucovačov, stabilizátorov a farbív. „Samozrejme, že je zdravá,“ usmieva sa nad obrovským zmrzlinovým pohárom Thomas Riegler. Slovo geniessen tu nabera úplne iné rozmery. Zmrzlinu predsa miluje každý. Blochbergerovci vyrobili prvú v roku 2011. Používajú značku Eis Greissler. Predávali ju v dedine a vozili ju aj do Viedne. Vyrábali ju po nociach a skoro ráno sadali do auta, aby rozviezli čerstvú dávku.

Zmrzline sa darilo a v Krumbachu sa zrodil naozajstný zmrzlinový svet s ochutnávkou zmrzliny, pohľadom do výroby a detským svetom hier a atrakcií. Denne tu zákazníkom naložia desaťtisíce kopčekov. „Je to príjemný bonus k tejto práci, môcť zjesť toľko zmrzliny,“ konštatuje Thomas, ktorému sa ešte stále neprejedla. Vychutnáva si každý mililiter.

Súčasťou zmrzlinového sveta je päťdesiat kráv. Aj návštevníci sa s nimi môžu stretnúť. Kravičky robia, čo sa im práve zachce: pasú sa po lúke, prechádzajú sa, ležia a odpočívajú vo vzdušnom kravíne pod ventilátormi, škrabkajú sa na okrúhlych kefách alebo si doprajú niektorú z pripravených pochúťok. „Ak chceš mať kvalitné mlieko, musia byť kravy spokojné a šťastné. Venujeme im veľkú pozornosť. Sú to najdôležitejšie, čo máme,“ konštatuje Thomas jednoducho.

A má pravdu. Tu si aj kravičky život vychutnávajú.

- 1 (str. 8) Thomas Riegler je presvedčený o tom, že zmrzlina je zdravá.
- 2 (str. 9) Loisovi Lammerhuberovi chýbajú priateľské podania rúk, objatia a bozky.
- 3 (str. 10) Martin Eichtinger vyzdvihuje zmysel Rakúšanov pre ekológiu.
- 4 (str. 11) Stefan Szirucsek si myslí, že aj kúpele podnecujú filozofovanie.
- 5 (str. 10) Radosť počas svadobného fotenia v Gumpoldskirchene.
- 6 (str. 10-11) Dievčatá na viedenskej pouličnej párty.
- 7 (str. 11) Ľudia tleskajú hudobníkom na koncerte na námestí v Melku.
- 8 Franz Schwabl považuje kultúru heurigen za unikátnu.

Vzdelanie sa k sukni nenosilo

Michal Poľana Klaus Lempelman

Museli byť mimoriadne vytrvalé. Nesmel ich odradiť posmech ani ignorancia. A neraz ani škvŕkanie v žalúdku. No bol to najmä hlad po vzdelaní, ktorý pomohol uspieť prvým ženám vo vede.

Snaha žien o právo na vzdelanie sa dlho stretávala s mužskými predsudkami. Považovali ich za intelektuálne menejcenné, predurčené len pre úlohu manželiek a matiek. Svetlou výnimkou bola staroveká Platónova Akadémia (zhruba 387 pred Kristom), ktorú navštevovalo aj zopár žien. Staré texty zmieňujú Platónovu študentku Lasthéniiu, ktorá chodila oblečená ako muž, a matematicku Hypathiú, ktorá vyučovala filozofiu a astronómiu.

V stredovekej Európe sa ženám dostávalo vzdelania len v kláštoroch. To bol aj prípad nemeckej benediktínskej mníšky Hildegardy z Bingenu (1098 - 1179), ktorá sa preslávila ako prírodovedkyňa a lekárka. Mníškou bola aj Juliana Morell, prvá žena v histórii, ktorá získala titul doktorky práv (1608). Nevie sa síce presne, kto jej ho udelil, ale obhájala ho v pápežskom paláci pred publikom významných občanov.

Postupne, ako sa spoločnosť modernizovala, začali ženy bojovať za právo na vzdelanie a právo voliť. Američanka Emma Hart Willard (začiatok 18. storočia) ho obhajovala rafinovane - tvrdila, že ženy potrebujú vysokoškolské vzdelanie, aby boli vzdelanými matkami.

Na Slovensku v 80. rokoch 18. storočia však začali zdôrazňovať právo žien na vzdelanie muži, a to Štúrovci. Milena Hodžová, dcéra slovenského národovca Michala Miloslava Hodžu, založila v roku 1860 Spolok žien v Liptovskom Mikuláši, kde sa prednášalo o slovenskej literatúre a dejinách.

O deväť rokov neskôr vznikol prvý ženský vzdelávací a dobročinný spolok Živena, ktorý bojoval o práva žien na stredoškolské vzdelanie v materinskom jazyku. V tom čase boli na Slovensku maďarské desaťročky.

Priemyselná revolúcia síce umožnila ženám odísť z kuchyne do práce a vzdelávanie sa stalo nevyhnutným, no k nárastu počtu študentiek na vysokých školách prispievali najmä feministické hnutia sufražetiek (suffrage - volebné právo). Napriek pokroku mali ženy tmavej pleti v Amerike ešte dlho problém dostať sa na vysokú školu. Hoci univerzita Yale začala prijímať ženy na štúdium v roku 1892, prvá afroamerická študentka Jane Bolin na nej získala titul až v roku 1931. Neskôr sa z nej stala prvá afroamerická sudkyňa v USA.

Situácia sa výrazne zmenila až v roku 1967, keď OSN prijala medzinárodný dokument Deklarácia o odstránení diskriminácie žien. U nás mohli ženy študovať na vysokých školách až po vzniku Československej republiky (1918). Nielen v našej krajine však nástup fašizmu prefaš študijné plány mnohým bystrým študentkám aj študentom židovskej národnosti. Našťastie aj v tomto období sa našli nezlomné ženy.

MARIA SIBYLLA MERIAN

Dnes už aj malé deti vedia, že húsenica je rané štádium motýľa, ale v 16. storočí nikoho nenapadlo tieto také odlišné tvory dávať do súvislosti. Prišlo na to trinásťročné dievča

NOTA BENE
08 2020
Reportáž

13

NOTA BENE
08 2020
Reportáž

12

Maria Sibylla Merian (1647 - 1717) z Frankfurtu. Rado kreslilo húsenice, a tak mu neuniklo, že po čase vytvorila kokóny, z ktorých sa neskôr vyklúajú motýle. Lenže nikto jej neveril.

Merian maľovala húsenice aj na ich hostiteľských rastlinách a zachytávala aj okamihy, keď sa stali korisťou iného živočíšneho druhu, napríklad vtáka. V dospelosti sa vydala a mala dve dcéry, ale v manželstve bola nešťastná. Našla odvahu na rozvod a dcéry užívala tým, že dávala hodiny maľby ich spolužiačkam z bohatých rodín.

Mala 52 rokov, keď sa so svojou 20-ročnou dcérou vydala na cestu do juhoamerického štátu Surinam s cieľom zaznamenať tamojšie exotické druhy motýľov. Po dvoch rokoch ju síce choroba prinútila odísť, ale kniha ilustrácií, ktoré tam vytvorila - Metamorphosis insectorum Surinamensium - jej priniesla slávu. Žiaľ, zdravie sa jej už nevrátilo. Jej staršia dcéra sa však vydala do Surinamu, aby jej doniesla ďalšie druhy motýľov a rastlín, a tie potom Merian maľovala až do svojej smrti.

ELIZABETH BLACKWELL

Keď sa mladá učiteľka Elizabeth Blackwell (1821 - 1910) pod vplyvom umierajúcej priateľky rozhodla vyštudovať medicínu, netušila, že si dala takmer nesplniteľný záväzok. Z dvanástich žiadostí o prijatie na štúdium lekárskej fakulty jej kladne odpovedali z jedinej. Aj to len zo žartu.

Až keď tam prišla, dozvedela sa, že v maličkých škole so siedmimi pedagógmi a vyše sto študentmi, výlučne mužmi, sa jej žiadost' o prijatie stala takým terčom zábavy, že o ňom rozhodovali hlasovaním. Hoci väčšina hlasov bola v prospech prijatia - „áno“, asi ho nikto nemyslel vážne. Keď na štúdium nastúpila, spolužiaci si od nej odsadali a profesori mali problém strpieť ju v laboratóriách.

Vďaka svojej zanovitosti síce titul doktora medicíny obhájila a stala sa tak prvou americkou lekárkou, ale ani potom to nemala ľahké. Jej čakáreň bola väčšinou prázdna. Žene lekárke ľudia skrátka nedôverovali. Pomocou priateľov

síce otvorila v New Yorku malú nemocnicu pre chudobných, ale neskôr sa vrátila do svojho rodiska, Veľkej Británie, a v roku 1875 sa stala profesorkou gynekológie na novej Londýnskej lekárskej fakulte pre ženy. Vydala niekoľko kníh, vrátane autobiografie Pionierska práca pri otváraní lekárskeho povolania pre ženy (1895).

MARRY ANNING

V blízkosti anglického juhozápadného Jurského pobrežia sa vo veľmi chudobnej rodine truhlára narodila Marry Anning (1799 - 1847). Otec sa snažil vylepšiť rodinnú finančnú situáciu aj tým, že hľadal prehistorické fosílie, ktoré potom predával turistom. Malá Mary mu chodila pomáhať, a keď jej v jedenástich rokoch otec zomrel, prevzala túto úlohu na seba.

O rok neskôr spolu s bratom zozbierala kosti takmer kompletnej kostry ichtiosaury (rybieho jaštera). Neskôr sama zostavila kostry dvoch pelsiosaurov (dlhokrých morských plazov) a jedného pterosauru (vtákojaštera). Napriek tomu ju londýnska vedecká komunita dlho ignorovala. Z mnohých exemplárov, ktoré našla a získala, boli niektoré opísané v prestížnych časopisoch bez uvedenia jej mena.

Napriek ustavičnému odstrkovaniu bola Marry obdivuhodne vytrvalá. Na vlastnú päsť bádala ďalej a sama sa vzdelávala v anatómii, paleontológii, geológii a vedeckej ilustrácii. V roku 1838 jej napokon Britská asociácia pre vedecký pokrok spolu s Londýnskou geologickou spoločnosťou začali poskytovať ročný príjem pre bádanie. V roku 2010 ju Kráľovská spoločnosť uznala za jednu z desiatich najvplyvnejších vedkýň britskej histórie.

MARIA CURIE SKŁODOWSKÁ

S chudobou a predsudkami bojovala aj nositeľka dvoch Nobelových cien Maria Curie Skłodowska (1867 - 1934). Jednu cenu získala spolu s manželom a ďalším kolegom za výskum rádioaktívneho žiarenia, druhú sama za objav chemických prvkov polónium a rádium. Maria, pôvodom

Polka, bola jedným z piatich detí v učiteľskej rodine, kde platilo, že aj keby nebolo na chleba, na vzdelanie byť musí.

Pretože v tradicionalistickom Poľsku sa ženy vzdelávať nemohli, Maria chvíľu navštevovala tajnú, takzvanú Lieťajúcu univerzitu. Išlo o malé stretnutia v domácnostiach varšavských vedcov, ktoré často menili miesto, aby neupadli do podozrenia polície. Oficiálne Maria zarábala ako opatrovateľka detí a finančne podporovala staršiu sestru Broňu, ktorá študovala medicínu v Paríži. Až keď Broňa získala diplom lekárky, vybrala sa za štúdiom do Paríža aj ona.

Bola prvou študentkou na fakulte chémie a fyziky na Sorbonne, ale patrila k najlepším. Žila len na chlebe s maslom a čajom, no na húževnatosti jej to neuberalo. Na škole sa zoznámila so svojím budúcim manželom Pierrom Curie, ktorý mal pre vedu rovnakú vášeň ako ona, a náhoda prispela k tomu, že spolu začali skúmať uránovú rudu aj príčiny jej rádioaktivity.

Vďaka nim sa začali niektoré typy rakoviny liečiť rádiom. No Maria a Pierre odmietli svoj objav patentovať, hoci by ich vymanil z chudoby, pretože chceli, aby bol voľne k dispozícii pre ďalšie bádanie a použitie. Žiaľ, nadmerné ožarovanie, ktorému sa Maria vystavovala v rámci výskumu, sa pravdepodobne stalo príčinou jej smrti.

RITA LEVI-MONTALCINI

Podobnou silou ducha disponovala aj Rita Levi-Montalcini (1909 - 2012), neurobiologička a nositeľka Nobelovej ceny za objav nervového rastového faktoru (NGF). Svojím celoživotným výskumom však zdokonalila poznanie o mnohých ochoreniach, vrátane nádorových, vrodených deformácií aj stareckej demencie.

Práve dokončila štúdium lekárskej fakulty a začala sa venovať vedeckému výskumu rastu plodu na kuračích embryách, keď taliansky fašistický režim zakázal Židom pracovať na univerzitách. Ušla do Belgicka, ale aj to obsadili nacisti, a tak sa vrátila do Turína. Vo výskume

pokračovala v improvizovanom laboratóriu vo vlastnej spálni. Mikroskop mala, niektoré nástroje si vyrobila a v okolitých dedinách zháňala na bicykli vajčka, z ktorých získavala potrebné zárodoky.

Pred fašistami však musela utekať ešte raz. Keď nemecká armáda vtrhla do Talianska, skryla sa vo Florencii, a aj tam vo svojom výskume pokračovala. „Keby som nebola diskriminovaná a prenasledovaná, nikdy by som nedostala Nobelovu cenu,“ vyhlásila neskôr.

MARY JACKSON

Žiaľ, rasizmus ešte stále nie je minulosťou. Aj preto sa prednedávnom agentúra NASA rozhodla pomenovať ústredie vo Washingtone po svojej prvej afroamerickej inžinierke Mary Jackson (1921 - 2005). Mary patrila medzi prvé Afroameričanky, ktoré v NASA pracovali ako expertky, ale mali menšie práva ako belošky. Napríklad ich nepozývali na porady. Mary však chcela vedieť, na čom a prečo pracuje, preto sa opýtala, či je v rozpore so zákonom, aby na nich bola. Jej odvaha a bádateľské nadšenie sa vyplatili, a tak ženám tmavej pleti v NASA postupne vydobyla rovnoprávne postavenie.

Bola mimoriadne dobrá pri vypočítavaní trajektórií letov vesmírnych misií. Vyrátala napríklad štartovacie okno (krátky časový úsek, v ktorom sa môže raketa dostať na potrebnú obežnú dráhu bez použitia obrovského množstva paliva) misie Merkúr v roku 1961. A bola aj dôležitou členkou tímu, ktorý vypočítal dráhu prvého letu na Mesiac v roku 1969. Jej príbeh približuje vynikajúci film Skryté čísla.

Príbehy všetkých spomínaných i mnohých ďalších žien boli a sú zdrojom odvahy a príkladom toho, že aj napriek tým najneuveriteľnejším prekážkam dokážu tie najneuveriteľnejšie veci!

Zdroje: zmescience.com, theconversation.com, bristol.ac.uk, womanshistory.org, idnes.cz

NOTA BENE

08 2020

Veda

14

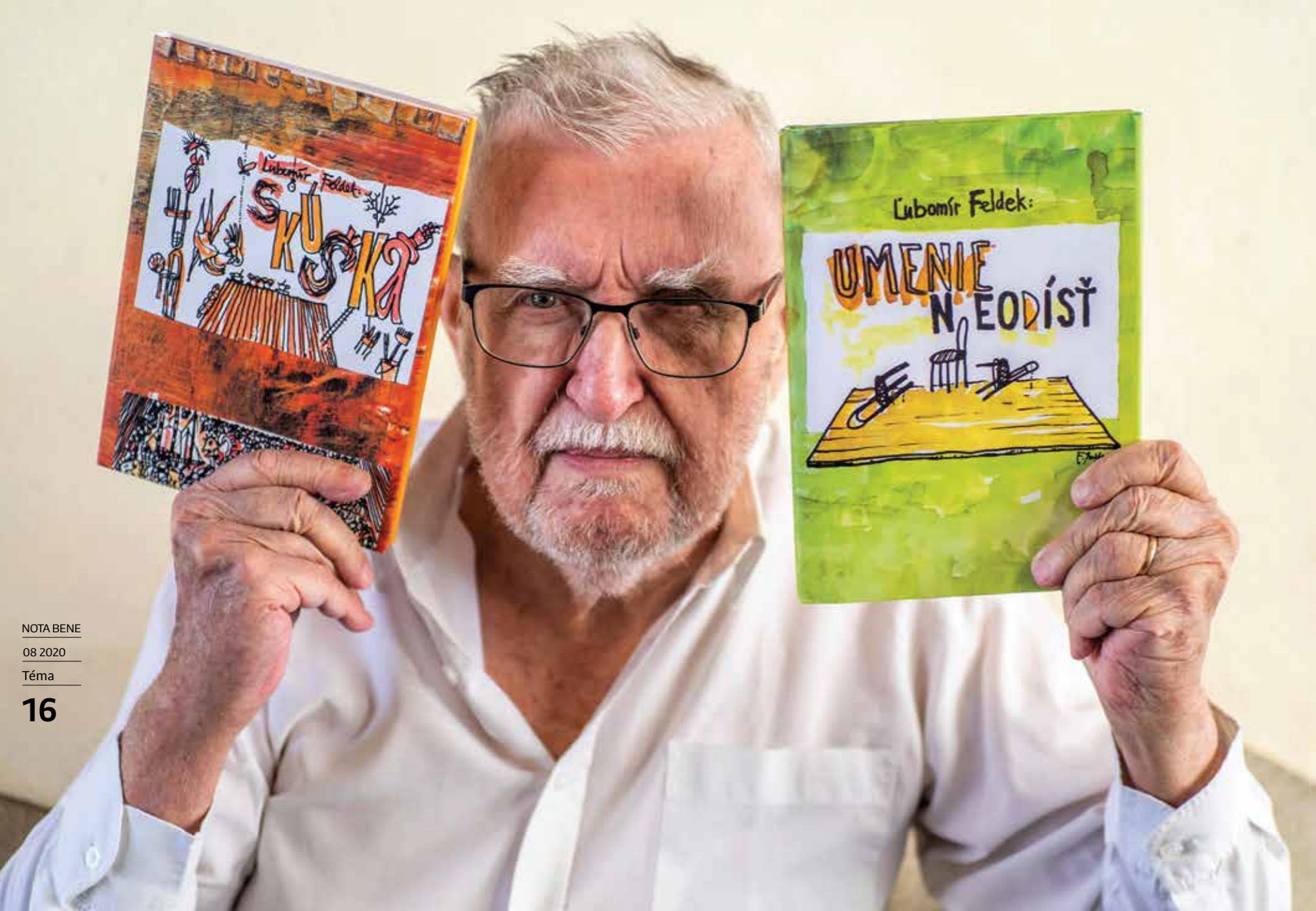
NOTA BENE

08 2020

Veda

15

Nedráždi kukuricu havkaním!

 Ela Rybárová Vladimír Kampf

**Kýmime deti ideológiou? Nezmyslami? Škodlivými vecami?
Toto je článok o tom, prečo sa niektoré detské knihy u nás
i v zahraničí považovali za škodlivé.**

Mätúce, škodlivé, strašidelné. To nie sú prívlastky, ktoré si zvykneme spájať s knižkami pre deti. A predsa je nemálo detských kníh, ktoré kritici pre takéto dôvody vykazali na rôznych

miestach z knižníc, zo škôl či z pultov knihkupectiev.

Na Slovensku máme príklady literatúry pre deti, ktorá sa za socializmu

zdala cenzorom taká politicky nebezpečná, že rovno celý náklad skartovali. Tento osud postihol krátko po vytláčení v roku 1959 nevinnú knihu *Hra pre tvoje modré oči* od Lubomíra Feldeka.

Príbeh obsahuje podľa recenzenta i „strašidelné veršičky“ ako: „Hu, dnes v noci v čiernom vreci, ukradne ťa kmín. Ukáže ti fúru vecí, vletí cez komín.“ Autor tiež vraj deti „krmi nezmyslami“. Socialistickí cenzori podľa Lubomíra Feldeka knihe vyčítali najmä dve veľké ideologické chyby.

„Jednou bola veta, v ktorej našli ‚rasistickú urážku‘, ktorej som sa dopustil voči ‚veľkému čínskemu ľudu‘: Číňanky majú šikmé oči, vidia šikmý svet. Tam, kde ty vidíš rovinku, ony vidia briežok a môžu sa všade sánkovať,“ hovorí Feldek.

Druhou chybou bolo prirovnanie kukurice k zubatému mesiacu. „Toto vraj zas bola urážka vtedajšieho najvyššieho predstaviteľa ZSSR Nikitu Sergejeviča Chruščova. Ten totiž práve v čase, keď mala vyjsť *Hra pre tvoje modré oči*, cestoval po Sovietskom zväze a nabádal kolchozníkov, aby pestovali kukuricu. Urazil som ho vraj vetou ‚nedráždi ju havkaním‘, dodáva.

Napriek tomu, že oboje bol nezmysel, vyše desaťtisíc kníh, ktoré práve vyšli z tlačiarne, zničili. „O nijaké urážky veľkého čínskeho ľudu ani Nikitu Sergejeviča Chruščova som sa nepokúšal, a tak som sa na tom, aj napriek smutnému osudu knižky, musel smiať. Dodnes sa na tom smejem a už roky presviedčam svojho priateľa Mira Cipára, že to podozrenie vyvolal on ilustráciou, na ktorej mohli objaviť podobnosť medzi mesačným splnom a holohlavým Chruščovom.“

Nešlo však len o tie argumenty, ktoré cenzúra oficiálne uviedla. „*Hra pre tvoje modré oči* bola plodom slobodnej fantázie, dávala teda najavo čosi celkom iné, než hlásal socialistický realizmus – a to automaticky vyhodnocovali ako diverziu zo Západu,“ dodáva Feldek.

BOH A DUBČEK

Predsa však bola za socializmu detská literatúra pred cenzormi viac uchránená ako knihy pre dospelých. „Mala tú výhodu, že bola ‚len‘ literatúrou pre deti, nuž ju cenzúra nesledovala tak ostro. V knihách pre deti nachádzali azyl tvorivej slobody nielen spisovatelia, ale aj výtvarníci,“ hovorí Feldek.

Cenzori v detských knihách podľa neho vyškrtávali najmä narážky na Boha, napríklad pozdrav „spánom-bohom“ a istý čas bolo zakázané aj slovo „dubček“ pre asociáciu s tvárou politického uvoľnenia 60. rokov Alexandrom Dubčekom. Doplatila na to napríklad rozprávková knižka *Kľúč od každých dverí* z roku 1971, kde zlikvidovali takisto celý náklad až na pár kusov.

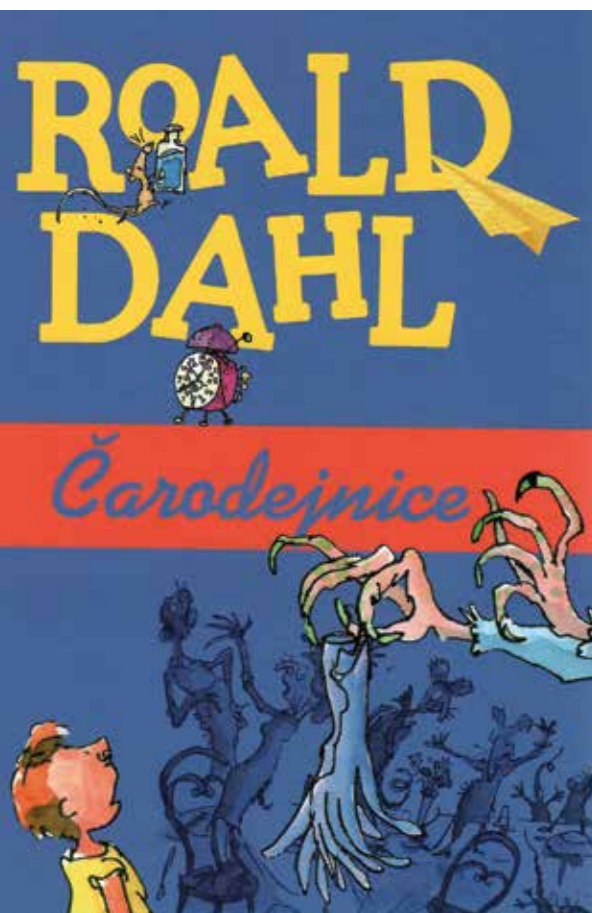
Bola v nej totiž okrem iných aj rozprávka *Abeceda pre obludy* od Zlato Solivajsovej s ilustráciou Ireny Tarasovej, v ktorej vystupoval útočiaci tank a dub ako ochranca lesa. Po tom, ako dub položil život pri obrane lesa, malé duby, teda dubčeky sa stali jeho nástupcami.

„Rozprávku kvalifikovalo predsedníctvo Stredoslovenského krajského výboru Komunistickej strany ako protisocialistickú a produbčekovskú, obľebenú do rúcha alegorických obrazov. Roztočil sa kolotoč opatrení. Knihu označili za protištátnu, narušujúcu normalizačný proces a spôsobujúcu obrovské škody v medzinárodných vzťahoch,“ povedala pre denník SME Soňa Šváčková z Literárneho a hudobného múzea Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici.

KRUTÝ DOBŠINSKÝ

Nielen za socializmu však dospeli riešili, či sú ktoré detské knihy pre deti vhodné. Za škodlivé sa označujú aj príbehy, ktoré sú zdanlivo príliš kruté. U nás by to mohli byť napríklad klasické *Dobšinského rozprávky*, ktoré pôvodne neboli písané pre deti. Stačí malý citát z rozprávky o Lak-tibradovi, pri ktorom aj dospelého zamrazí. „Potom ju chytil a z kože ju vytriasol. Mäso z kostí poobhryzal a kožu zavesil na dvere. Potom vzal hlavu a gamby z úst odrezal; že sa len tak zuby vyškierali. Vybil jednu šibu na obluku a tam zastrčil tú hlavu.“

Tieto rozprávky sú však v prvom rade o boji dobra so zlom. „Napriek krutosti sú pre dieťa prospešné, lebo cez ne sa v ňom buduje schopnosť prežiť,“ povedala pre SME Timotea Vráblová, ktorá sa na Ústave slovenskej literatúry SAV venuje dejinám staršej slovenskej literatúry.

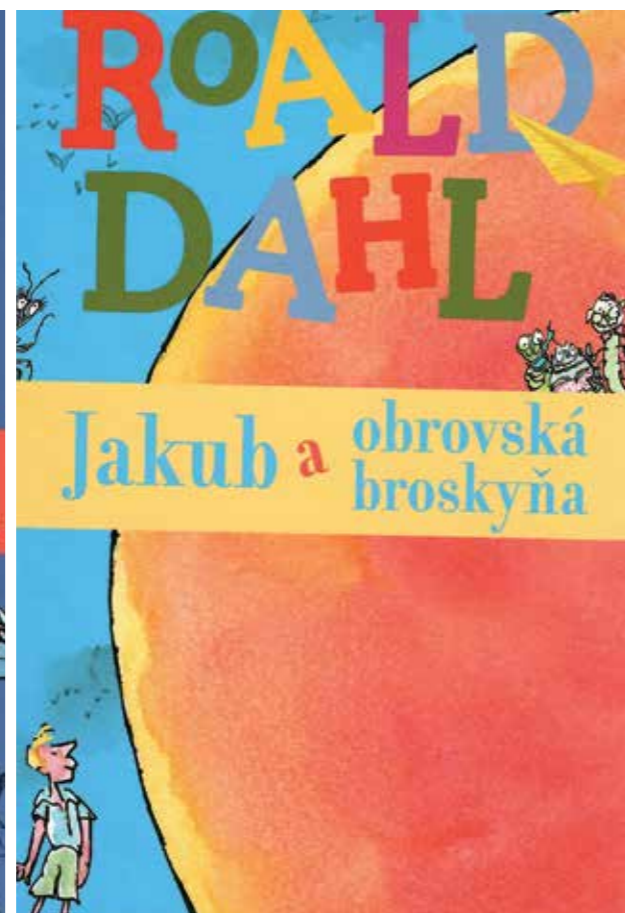

Portál medziknihami.sk píše, že ľudové rozprávky v minulosti odmietali aj niektorí osvietení štúrovskí vzdelanci a „tvrdili, že na jednej strane nie sú vhodné pre deti kvôli krutým výjavom, na druhej strane nie sú dostatočne poučné, výchovné a odvádzajú deti od reality života“.

Vysokoškolská literárna vedkyňa, ktorá sa venuje najmä detskej literatúre a jej histórii, Markéta Andričíková pre portál uviedla, že to súviselo „do veľkej miery s predstavami o dieťati ako o nedokonalom dospelom, ktorého treba hlavne vychovávať. A to v duchu kresťanských zásad, k vlastenectvu, k poslušnosti.“

NEPOSLUŠNÁ PIPPI

Podobné pohnútky viedli vo Švédsku k rozpačitému prijatiu až odmietaniu Pippi Dlhej Pančuchy, keď sa pred 75 rokmi objavila ako blesk z jasného neba. Príbehy pre deti boli dovtedy podľa Barbory Incze-Dušikovej, ktorá sa v diplomovej práci na katedre germanistiky, nederlandistiky a škandinavistiky zaoberala detskou

literatúrou, čiernobiele. „Boli súčasťou výchovy, aby sa deti naučili nebyť zlé, a ak by zlé boli, aby vedeli, že ich čaká trest,“ hovorí Incze-Dušiková.

Detskí hrdinovia sa podobali ako vajce vajcu a o vtipkovaní nemohlo byť ani reči. Pippi, ktorá dospelým odvrávala, bola drzá, neupravená, nemala z ničoho strach a odmietala chodiť do školy, bola preto revolučnou detskou hrdinkou. Prvé vydavateľstvo, ktoré autorka Astrid Lindgrenová oslovila, odmietlo knihu vydať s tým, že by mala zlý vplyv na deti.

Druhé vydavateľstvo si už túto šancu nenechalo ujsť a hoci kniha nebola vo Švédsku prijatá jednoznačne pozitívne, bol to komerčný úspech. Predsa ju však niektorí podľa Alexandry Debnárovej, ktorá sa švédskej literatúre pre deti a mládež a jej prijatiu na Slovensku venovala v doktorskej práci v Ústave svetovej literatúry SAV, považovali za nevkusnú, či priam škodlivú pre deti.

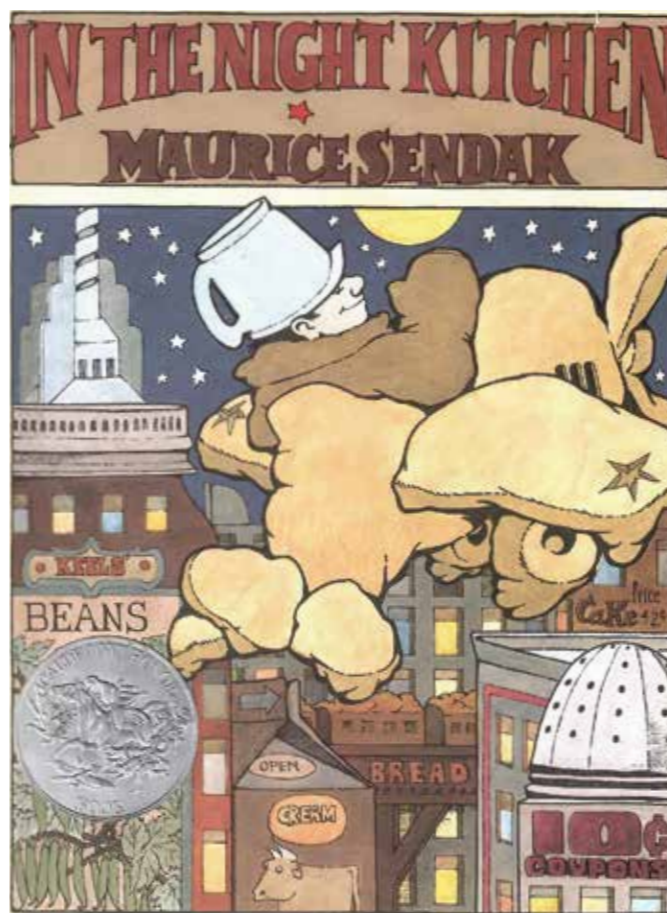
Vo Francúzsku vyšla podľa Debnárovej Pippi dokonca výrazne skrátaná a cenzurovaná „z obavy, že by mohli

čitatelia Pippino nevhodné správanie napodobňovať“. Pri iných prekladoch sa menili určité pasáže, ktoré sa považovali za nevhodné, ako napríklad keď Pippi odhryzla z jedovatej muchotrávky červenej alebo keď narábala s pištoľou.

U nás aj napriek socialistickému režimu, ktorému isto nebol po chuti Pippin boj proti autoritám, vychádzala Pippi bez obmedzení. Podľa Debnárovej však istý poľský recenzent v 80. rokoch vyhlásil, že „v totalitných štátoch dvadsiateho storočia by mala byť táto kniha zakázaná, to by však museli mať dostatok rozumu zakázať to, čo je pre ne skutočne nebezpečné“.

NESLUŠNÉ SLOVO ASS

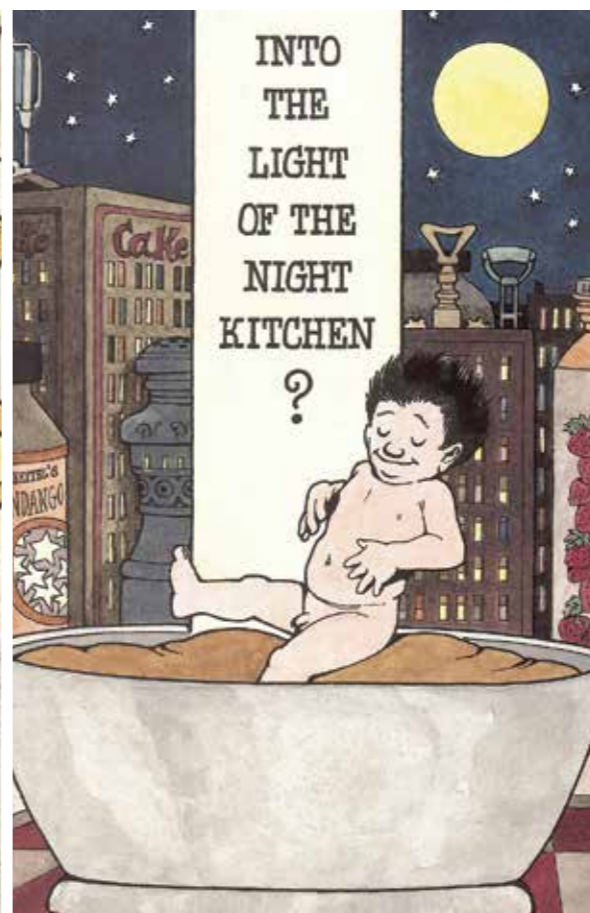
V rámci demokratického sveta sa najčastejšie so snahami o vykávanie „nevhodných“ kníh stretávajú v USA. Už takmer 40 rokov si tu každoročne pripomínajú týždeň zakázaných kníh – diel, ktoré sú z rôznych dôvodov vylúčené z knižníc alebo škôl v rôznych oblastiach krajiny. Sú medzi nimi aj mnohé detské knihy a nejedna z nich je považovaná za klasiku.

Na zoznam nežiaducich sa napríklad dostali diela Roalda Dahla, autora, ktorého príbehy pre deti sú neraz kruté, ale zároveň veľmi pútavé. Mnohým prekáža jeho knižka *Jakub a obrovská broskyňa*. Je o chlapcovi-sirote, ktorého dve kruté tety vychovávajú nadávkami a bitkami. No všetko sa zmení, keď v záhrade zrazu narastie obrovská broskyňa a Jakub sa skamaráti s jej obyvateľmi, čím sa začne veľké dobrodružstvo.

Vo viacerých mestách príbeh v knižnici nenájdete. Medzi dôvodmi bolo aj to, že sa v ňom vyskytujú alkohol, tabak a násilie. Knižke tiež vyčítali, že keď si v nej pavúk oblizuje pery, môže to byť pochopené ako sexuálna narážka, inde zas, že v nej stojí neslušné slovo „ass“.

Dahlove *Čarodejnice*, v ktorom hlavného hrdinu premenia na myš, prinášajú vraj zasa mizogínny pohľad na ženy, pretože čarodejnicami sú len ženy a všetky sú zlé. Denník New York Times urobil súhrn dôvodov, pre ktoré ľudia žiadajú stiahnuť knihy pre deti a mládež z knižníc

alebo zo škôl: kúzla a čary, náboženské dôvody, zlý vplyv na mravy alebo správanie detí.

„Myslím, že v Spojených štátoch sa to deje častejšie ako v iných krajinách. V USA je istá precitlivosť, čo sa týka častí tela, ktorá podľa mňa vychádza z puritánskej tradície a nikdy celkom nevymrela,“ hovorí pre denník Leonard Marcus, ktorý sa venuje histórii kníh pre deti. Preto sa dostala na zoznam často napádaných a zakazovaných kníh napríklad úsmevná a snová knižka Mauricea Sendaka z roku 1970 *V nočnej kuchyni* (In the Night Kitchen), kde hlavný hrdina, malý chlapec, vystupuje miestami nahý. Ak teda práve nie je zabalený v ceste na ranný koláč.

Podobne poburujúci je pre určitú časť ľudí aj *Kapitán Bombardák* (Captain Underpants) Dava Pilkeyho o dvoch nezbedníkoch, ktorí tvoria netypického superhrdinu v spodnej bielizni. Problematický tu má byť „nočníkový“ humor a tiež nevhodné správanie neposlušných hlavných hrdinov.

PADÁ TABU

Klasickú detskú knihu *Strom, ktorý dáva* od Shela Silversteina v roku 1988 vykávali z knižnice v Colorade s tým, že je sexistická. Strom v nej svojmu milovanému chlapcovi postupne dá úplne všetko od jablka až po konáre i kmeň na stavbu domu a lode, a chlapec sa mu nikdy nepoďakuje. Tento obraz niektorým pripomína nezdravú materskú lásku, ktorá vedie až k sebadeštrukcii. Aj keď je strom na konci už len pňom, v knihe sa píše, že bol šťastný.

Podľa portálu The Week sa však ľudia mýlia, keď si myslia, že deti „nedokážu rozpoznať smútok alebo nejasnosť“ vo vzťahu medzi starostlivým stromom a chlapcom. „Sú si akútne vedomé nebezpečenstva puta medzi rodičmi a deťmi, čo je zrejme z ich neustávajúceho očarenia príbehmi sirôt vrátane Aladina, Petra Pana, Popolušky, Snehulienky, Elsy či Mauglího, ako aj literárnych postáv bez rodičov – Harryho Pottera, Anny zo Zeleného domu, Huckleberlyho Finna a Olivera Twista.“

Dnes už sa však podľa nášho znalca literatúry Dada Nagya skôr než so zakazovaním stretávame pri knihách s opačnou tendenciou. „V detských knihách sa otvárajú aj témy, ktoré by boli predtým tabu. Od tém smrti, zabíjania, samovraždy, homosexuality, genderovej identity až po teroristické útoky, vojnu, holokaust a jeho dôsledky.“

Pasáž z knihy Ľubomíra Feldeka

Hra pre tvoje modré oči, kritizovaná cenzormi:

Zubatý mesiac. Druhé číslo môjho cirkusu sa bude volať sila v zuboch.

Hryzú ako svedomie, nič im nestačí,

rozhrzú dom po dome slávni hltači.

Zadnými aj prednými! Zuby cirkusu!

Všetky mestá pred nimi na úteku sú.

„A je to kukurica. Keď ju niekedy uvidíš za plotom, nedráždi ju hakaním. Možno, že vie skákať. Teraz odchádza, už ju ani nevidno celú, už je to len hrozne ďaleké žlté kuku... Mesiac veselo žmurká.“

Moja práca prináša ovocie

 Sandra Pazman Tordová Alan Hyža

„Bezpečné miesto na život potrebuje každý z nás,“ hovorí NINA BEŇOVÁ, ktorá sa venuje obhajobe práv ľudí bez domova a aktuálne je nominovaná na Slovenku roka.

Hovorí sa, že Slováci potrebujú vlastniť svoje bývanie. Prečo tvrdíš, že je to nebezpečný mýtus? Ako nám táto predstava škodí?

Nie každý potrebuje svoje bývanie „vlastniť“, najmä za cenu doživotného bremena vo forme hypotéky. Okrem toho medzi nami žijú ľudia, ktorí majú nižšie príjmy a na vlastnícke bývanie nikdy nedosiahnu. Keby existovalo viac cenovo dostupných nájomných bytov, určite by ich využili. Mýtus, že Slováci chcú žiť vo vlastnom, slúži v tomto smere často ako výhovorka, ktorou sa zakrývajú systémové zlyhania a nepostačujúca výstavba nájomných bytov.

Napriek tomu patríme ku krajinám, kde väčšina ľudí žije v byte, ktorý vlastní. Prečo je to tak?

Po páde komunizmu vznikol zákon, ktorý prikazoval samosprávam odpredať nájomné byty každému, kto o to požiadal a splnil pomerne jednoduché kritériá. Túto možnosť využila drvivá väčšina Slovákov, aj preto dnes viac než 90 percent ľudí žije vo vlastnom. Mestá a obce vtedy prišli o väčšinu cenovo dostupných nájomných bytov. Nové však takmer vôbec nestavali. Mestských bytov začal byť nedostatok, ľudia na ne čakali v poradovníkoch aj niekoľko rokov a s postupom času s touto možnosťou prestali rátať. Teraz nás to dobieha. Dorástla nová generácia, ktorá už nemá možnosti si tak jednoducho zabezpečiť bývanie. Výsledkom napríklad je, že 70 percent mladých ľudí vo veku 35 rokov stále býva so svojimi rodičmi, čo je takmer najviac z krajín EÚ.

Si vášnivá a tvrdohlavá bojovníčka za právo na bývanie. Čo by jeho prijatie zmenilo?

Základnou potrebou každého človeka je bezpečné miesto na život. Právo na bývanie znamená, že každý má možnosť získať dôstojné býva-

nie, ktoré si dokáže zaplatiť a udržať. Priestor, kde má súkromie, kde môže rozvíjať vzťahy, žiť rodinný život a vytvárať si vlastné pravidlá. Ak by sme prijali právo na bývanie na Slovensku, pomohlo by nám to všetkým. Stavali by sme viac cenovo dostupných nájomných bytov, mladé rodiny by neboli odkázané zadlžovať sa hypotékami a k bývaniu by sa dostali všetci, ktorí ho potrebujú – vrátane ľudí bez domova, chorých a chudobných.

Za tie roky sa však situácia veľmi nezlepšila. Zažívaš aj pocit, že je tvoja snaha márna?

Nemám pocit, že by moja snaha bola márna. Veľkú radosť mám napríklad vždy, keď sa nám podarí sprostredkovať ďalší nájomný byt pre našich predajcov. Teší ma, že takýchto ponúk, ako aj ochotných prosociálnych prenajímateľov je stále viac. Už pomáhame deviatim predajcom v ôsmich nájomných bytoch, ku ktorým onedlho pribudne ďalších šesť. Fakt, že koniec bezdomovectva je možný, ma naplňuje veľkou nádejou. Dá sa to jednoducho tak, že ľuďom bez domova sprostredkujeme cenovo dostupný, bezpečný domov, ktorý si s pomocou sociálnej služby dokážu udržať. To je hlavná myšlienka konceptu housing first, bývanie predovšetkým. Týmto prístupom sa už zaoberajú aj na ministerstvách, čo ma veľmi teší. Bratislava a Košice dokonca rozbiehajú pilotné projekty pre ľudí bez domova s prvkami housing first. Mesto Bratislava sa napríklad vo svojom novom štatúte hlási k právu na bývanie.

Keby si mohla mávnuť prútkom a zmeniť jednu vec, čo by bolo inak?

Želala by som si oveľa viac porozumenia, prijatia a podpory pre ľudí bez domova, ale aj pre iné zraniteľné skupiny. Rozčuľuje ma moralizovanie a podmieňovanie pomoci ľuďom bez domova. Akoby mali nárok nanajvýš

na polievku a posteľ v nocľahárni. To všetko s predstavou, že „nech sa len snažia“. Pritom im len pomáhamo ako-tak prežiť. Systematická pomoc, ktorá by skutočne mohla vyriešiť ich situáciu, však stále chýba. Ak ľudia nemajú šancu zabezpečiť si cenovo dostupné bývanie a nemajú prístup k zdravotnej starostlivosti, nie je reálne očakávať, že sa sami dostanú z bezdomovectva. Aj vďaka nedostatku systémovej pomoci sa ľudia bez domova dožívajú priemerne len 49 rokov. Mnohí však na nich ukazujú prstom, že je to ich vina a treba ich prevychovať. Zásluhovosť je v našej spoločnosti veľmi hlboko zakorenená. V istých momentoch sa to podľa mňa dostáva až za hranicu etického prístupu. Spoločnosť sa tak zbavuje svojho dielu zodpovednosti.

Si oddaná svojej práci, zapájaš sa do mnohých projektov v našej organizácii. Pre matku troch detí to nie je jednoduché. Ako to zvládaš?

Ťažko. Ale zároveň aj ľahko. Moja práca ma nesmierne baví a dáva mi zmysel. Zároveň mi paradoxne poskytuje aj trochu súkromia a vlastného času. No so svojimi deťmi som tiež veľmi rada a šťastná. Veľa sa rozprávame, podnikáme spolu výlety. Najnáročnejšie je zvládanie každodennej rutiny v kombinácii s prácou, ktorá zhltnie niekedy aj šestnásť hodín denne. Predtým som zvykla veľa pracovať aj v noci, ale po zdravotných komplikáciách sa tomu už snažím vyhýbať. Najmenej stíham upratovať. To u nás zachraňuje môj manžel, ktorý aj rád navarí. Prirodzene tak vznikla u nás deľba práce – ja sa viac venujem deťom a on domácnosti.

Čo by si robila, ak nie práve túto prácu?

Možno by som robila etnologické výskumy v chudobných oblastiach, čo ma lákalo, keď som bola na doktorandskom štúdiu v Ústave etno-

logie SAV. Páčilo by sa mi natáčať dokumentárne filmy o prírode či robiť etológiu – pozorovať a snažiť sa porozumieť zvieratám. Po strednej škole ma tiež lákala oceánografia či archeológia.

Nedávno si začala písať básne. Čo býva impulzom pre ich písanie?

Prvú báseň som napísala, keď som sa vyrovnávala so stratou blízkeho človeka. Písanie je pre mňa väčšinou radostné, pomáha mi zostúpiť do môjho najhlbšieho vnútra a zhmotniť obrazy, na ktoré sa v sebe pozerám. Niekedy mi pomáha aj zmieriť sa sama so sebou alebo s tým, čo žijem. Pri písaní básní sa často rozprávam s Bohom.

Čo ťa naučili ľudia bez domova?

Načúvať, myslieť bez predsudkov. Obdivujem ich silu žiť a prežiť

napriek všetkým prekážkam a všeobecnému odsúdeniu okolia. Tiež vo mne prebudili túžbu po spravodlivosti a odstraňovaní nepravostí, ktoré sa dejú najviac zraniteľným ľuďom.

Nina je veľkorysý a prijímajúci človek – pozorovateľka života, ktorá vnáša do našej organizácie múdrosť a spája nás (nielen) v ťažkých časoch. Empatická, odvážna, oddaná pravde, pre ktorú ide aj proti prúdu. No ak zabľúdi, nebojí sa to priznať. S ňou vždy vieme, že ideme správnym smerom.

Kto by chcel našu kolegyniu Ninu podporiť v ankete Slovenka roka, môže za ňu zahlasovať do 28. augusta 2020 do 12.00 hod. na stránke www.slovenkaroka.sk/ hlasovanie alebo prostredníctvom SMS na číslo 7504 v tvare SR 23. (Cena SMS je 1 euro s DPH.)

Mgr. Nina Beňová, PhD sa ľuďmi bez domova zaoberá už od roku 1999 – hneď po štúdiu etnológie na FF UK založila s priateľmi diskusný klub Hľa človek a začala sieťovať neziskové organizácie v Bratislave. Od roku 2004 spolupracuje so združením Proti prúdu (vydavateľom NOTA BENE) na návrhoch systémových opatrení a konkrétnych projektoch (Krištof a Bývanie) ukončovania bezdomovectva na Slovensku. Presadzuje vznik Národnej stratégie riešenia bezdomovectva a spolupracuje na jej príprave. Na odborné konferencie a semináre prináša najnovšie trendy v oblasti pomoci ľuďom bez domova. Je autorkou knihy *Bezdomovci, ľudia ako my* a spoluautorkou publikácie *Právo na bývanie*. Má tri deti, spolu s manželom žijú v Závažnej Porube pri Liptovskom Mikuláši.

Home office bez prestávky

 Petra Nagyová Shutterstock

Kancelária premiešaná s členmi domácnosti, vyčerpávajúce videokonferencie, dlhé hodiny práce, strata harmonického denného režimu, vyčerpanosť, vyhorenie... Ako z toho von?

Pandémia koronavírusu spôsobila, že veľa ľudí začalo pracovať z domu. „Takáto zmena predstavuje pre mnohých ľudí veľkú záťaž. Najmä ak sa súbežne musia starať o deti. Aktivity, ktoré sme mali predtým oddelené na priestor v práci, doma s rodinou alebo vonku s priateľmi, sa zrazu začali odohrávať na jednom mieste a často za jedným počítačom,“ hovorí psychológ Matúš Bakyta.

Navyše pri práci pred obrazovkou ľahšie strácame prehľad o čase. „Niekoľko stretnutí cez Skype alebo Zoom sa môže premeniť na dlhé hodiny pracovania, ktoré sme schopní ťahať bez prestávky. Prichádzame tak o vybalancovaný denný režim, čo môže vyústiť až do zoom fatigue – stavu úzkosti z ďalšieho telefonátu, ktorý nás čaká,“ upozorňuje Vladimíra Meško Briestenská, zakladateľka firmy The Future Farm na vytváranie zdravšieho prostredia pre podnikateľov a lídrov.

So sociálnou izoláciou sa tak objavil aj nový fenomén – tzv. vyhorenie z videohovorov, keďže táto forma online stretnutí pre nás nie je prirodzená a nie sme na ňu navyknutí. Okrem toho sme za úplne nových podmienok museli robiť aj úplne nové rozhodnutia. Podľa niektorých štúdií robíme denne až okolo 35-tisíc vedomých i podvedomých rozhodnutí a každé znamená výdaj energie. Za neobvyklej situácie je výdaj ešte väčší a vyčerpanosť potom môže mať za následok zlé rozhodnutia.

ONLINE HOSTĚ

Jeden zo záťažových faktorov práce doma predstavujú napríklad online konferencie či hovory. „Signály komunikácie, ktoré bežne vnímame pri osobných stretnutiach, ako sú reč tela, vzdialenosť človeka alebo jeho vôňa, sú na internete značne limitované. O to viac úsilie musíme vyvinúť, aby sme sa na druhého človeka naladili,“ opisuje Matúš Bakyta.

Nevieme, ako čítať emócie alebo neverbálnu komunikáciu, ktorá sa pri videohovoroch do veľkej miery stráca.

„Slabne pri nich aj naša schopnosť zdieľať a ľudsky sa prepať. Vyžadujú si viac našej mentálnej a fyzickej energie než osobné stretnutia. Rovnako nám nie je prirodzené hľadiť dlhé hodiny na tváre druhých do obrazovky,“ dodáva Vladimíra Meško Briestenská. Je to akoby sme boli nonstop na javisku, čo môže byť veľmi stresujúce.

„Nehovoriac o tom, že prostredníctvom kamery sa do našej domácnosti dostávajú aj ľudia, ktorých by sme si osobne domov nepozvali. Na druhej strane sa nájdu aj takí, ktorým home office vyhovuje alebo sú naň zvyknutí. Dokážu byť pri ňom produktívnejší, keďže nestrácajú čas klebetením v kancelárii s kolegami,“ hovorí Matúš Bakyta.

Podľa neho bol životný štýl veľkej časti ľudstva pred pandémiou neudržateľný aj čo sa týka fyzickej či duševnej sily jednotlivcov. „Sociálnu izoláciu preto vnímam ako dobrú príležitosť na spomalenie a zamyslenie sa, na ktorých vzťahoch, hodnotách a veciach nám záleží a čoho sa potrebujeme alebo sme ochotní sa vzdať,“ hovorí psychológ, ktorý ponúka pomoc aj prostredníctvom svojej stránky refreshed.sk.

BEZ HRANÍC

No čo robiť vtedy, ak sa hodiny online hovorov a práce z domu natiahnu a zachádzajú nám hlboko do súkromia? Spoločnosť je zameraná na výkon, čo je najmä počas krízy nesmierne vyčerpávajúce. Podľa Bakytu je to aj tým, že nie sme naučení rešpektovať naše hranice.

„Keď sme unavení alebo cítime bolesť, dáme si radšej kávu alebo tabletku a potlačíme ich. Otázkou však je, kam ich potlačíme, kde je tá latka a čo je dosť? Sme takto naučení fungovať od detstva. Už v škole sa učíme veci, ktoré nás nebavia a málo sa zaujíname o duševné zdravie,“ konštatuje.

Sme vychovávaní k tomu, že nech sa akokoľvek snažíme, sme k sebe kriticky nastavení. Pocit ocenenia nie

je v našej kultúre bežný. Navyše, nielenže to nestačí, ale chceme to robiť čo najrýchlejšie. To je to, čo nám často vytvára tlak namiesto toho, aby sme veciam nechali toľko času, koľko je potrebné.

JE TO NA LÍDROCH

To ako sme v práci nastavení, závisí aj od kultúry firmy. „Ak je výkon jediným a hlavným kritériom úspechu, potom sa toho zmení iba veľmi málo. Lídri v organizá-

ciách a v tímoch by preto mali prehodnotiť, čo považujú za dôležité. V prípade, že dajú dôraz na kvalitu vzťahov, radosť z práce, na dopad aktivít firmy na spoločnosť a začnú týmito hodnotami aj sami žiť, môže to priniesť pozitívnu zmenu všetkým,“ hovorí Vladimíra Meško Briestenská.

V jej podpornej skupine Founders Anonymous (Anonymní zakladatelia firiem) sa stretávajú enormne zaťažení podnikatelia. „O tom, ako sa cítia a čo prežívajú, hovoria s niekým len veľmi málo, vždy to je skôr tabu. Na druhej strane sú to práve lídri, ktorí majú možnosť ovplyvniť, aké hodnoty sú v tíme dôležité a na ktoré z nich dávať v zamestnancov dôraz, a sami by mali ísť príkladom.“

Dôležité je napríklad nájsť spôsob, ako v časoch neistoty mentálne oddychovať. Sledovať, čo nám počas dňa dáva a berie energiu, odpovedať si na otázky ako: Čo je pre nás v živote dôležité? Kam chceme, alebo, naopak, nechceme dávať energiu? Akým životným štýlom chceme a akým nechceme žiť? Poznať sám seba a mať odpovede na tieto otázky je podľa Vladimíry Meško Briestenskej základ.

ZDRAVÝ REŽIM

Potom sa vieme o seba postarať a vytvoriť si zdravý režim dňa. Napríklad obmedziť čas, ktorý trávime online – ak máme videohovor, po ňom si naplánujeme prestávku. Ak sledujeme správy, určíme si, že stačí raz alebo dvakrát za deň. Po práci sa vrátíme k sebe samým, nezabúdame na rodinu či priateľov.

„Je dôležité skúmať, kto som, čo a ako to v živote chcem, vytvoriť si vlastný kompas, postarať sa o seba,“ hovorí Matúš Bakyta. „To, čo funguje pre mňa, nemusí síce fungovať pre druhých, ale riadiť sa samým sebou je dôležité. Ak druhému vždy odpovedám áno, nehovorím zároveň nie sám sebe?“

HOME OFFICE KOMPAS

1 Ak je to možné, vytvorte si pracovný priestor – kanceláriu, aj keby to bol iba menší stôl v kuchyni alebo v obývačke. Ak pracujete pri počítači, snažte sa meniť polohy – môžete sedieť, stáť, prechádzať sa po byte počas telefonátov.

2 Svoj pracovný deň môžete začať ranným rituálom, napríklad dobrými raňajkami, fyzickým cvičením alebo meditáciou. Dôležité je, aby ste si nastavili hranice a nepracovali z domu napríklad v pyžame. Naš mozog veľmi dobre vníma, či zostávame v režime spánku a relaxu, alebo sme v režime fokusovania sa na prácu.

3 Trénujte sústredenie, v krízových časoch sa nižšia motivácia a časté rozptýlenie dajú očakávať.

4 Náročnejšie úlohy, ktoré na vás čakajú počas dňa, urobte ako prvé. Odľahčíte sa, takže vám už ďalšie úlohy pôjdu o niečo ľahšie. Zložitejšie rozhodnutia robte vtedy, keď máte najviac energie.

5 Prispôbte svoje očakávania a nebuďte na seba príliš tvrdí. Nastavenie nového rytmu si vyžaduje čas. Buďte zodpovední a realistickí v cieľoch, ktoré na seba a na ostatných kladiete.

6 Plánujte si časté pauzy priamo do kalendára. Či už na krátku prestávku, kvalitný obed, poobedné cvičenie, knihu alebo na inú aktivitu, ktorou vypnete hlavu a pracovný režim.

7 Udržiavajte pravidelný kontakt s priateľmi a s rodinou.

8 Pre mnohých, ktorí pracujú najmä hlavou, je nevyhnutné, aby ich mozog načerpal energiu. Joga, meditácia, štrikovanie, beh – robte čokoľvek, čo vás mentálne odstrihne od náročných procesov. Rituály a plánovanie sú veľmi dôležité.

9 Sledujte, čo vám spôsobuje stres. Ktoré impulzy sú to – sociálne médiá, štatistiky o pandémii? Eliminujte ich a manažujte.

10 Minimalizujte nepotrebné rozhodnutia a zaveďte si rutiny. Na raňajky sa nemusíte každé ráno rozhodovať, čo budete jesť, ak máte pár chutných alternatív. V šatníku môžete mať farebné kombinácie šiat, do ktorých sa oblečiete za pár minút.

11 Plánujte s predstihom, a keď sa do niečoho náročného chcete pustiť, dajte si verejný záväzok, povedzte o svojich cieľoch druhým.

NOTA BENE

08 2020

Fenomén

23

NOTA BENE

08 2020

Fenomén

Schudol človeka

 Jana Čavojská Jana Čavojská, archív M. D.

Zakázané ovocie má pre Marka celkom iný význam. Až teraz si ho môže dopriať – chodí na kúpaliská, užíva si tobogany. Predtým naňho ľudia zazerali, deti ukazovali prstom. Vážil totiž 200 kíl.

Mark Dobrovič (38) už schudol viac ako jedného človeka. Od detstva bol väčší, no aktívny. Hrával hokejbal, s rodičmi chodil na turistiku. Na vysokej škole však pohyb nemal. Sedel nad knižkami a zjedol a vypil, čo prišlo. Neriešil váhu ani zdravý životný štýl. Kilá sa naňho lepili a lepili. „Čiastočne som si uvedomoval, že je to problém. Nevládal som držať krok s kamarátmi, fučal som po pár metroch. Nebolo to dobré ani v manželskom živote,“ hovorí.

Pred štyrmi rokmi sa vybral s kamarátmi na dovolenku do Chorvátska. Až keď si po návrate domov pozrel fotky, uvedomil si, aký je obrovský. Predtým sa úspešne vyhýbal zrkadlám. „Preboha, Mark, veď ty vyzeráš otrasne,“ povedal si a začal zháňať váhu. Takú, ktorá odváži aj jeho – tie bežné majú stupnicu do 130 kilogramov. Keď zohnal váhu s väčšou škálou a postavil sa na ňu, ručička ukázala 195 kilogramov.

Mark sa rozhodol niečo so sebou urobiť. Riešenia hľadal cez peniaze. Vyskúšal diéty, tabletky na chudnutie, cvičenie na mieru, ozdravovacie kúry. Za to všetko zaplatil stovky eur. Dnes konštatuje, že veľa ľudí v jeho situácii hľadá jednoduché riešenia: myslia si, že si niečo zaplatia a kilá sa na nich roztopia z večera do rána.

V skutočnosti jediné, čo funguje, je zmena myslenia. Vtedy bol nedôsledný. Čo by si nedal jednu kolu? Alebo kúsok nezdravého jedla? Všetko ostatné dodrží. Alebo sa mu po čase prestalo chcieť. Všetko išlo do stratena. Bol už v podstate ľahostajný. Žil vo svojej ulite a najradšej by ani nevychádzal z bytu.

„Všade na teba všetci pokukujú, ohovárajú ťa. Rád som cestoval na dovolenky. No v lietadle som potreboval na pripútanie dva pásy. Ostatní na mňa čumeli, ako ma pripútavajú ako nejaký náklad, aký som v sedadle naprataný a fučím od námahy ako po športovom výkone.“

INFARKT Z OBEZITY

Potom prišla možnosť televíznej reality šou. Prihlásil sa, ale jeho postoj bol viac-menej ľahostajný. Bol presvedčený, že po týždni pôjde domov. Pred kamerami ich začalo chudnúť osemnásť. Každý týždeň vypadol ten, kto schudol najmenej.

Prvé váženie ukázalo, že Mark to dopracoval na 197 kíl... „Na začiatku nám robili testy, výkonnostné a zdravotné,“ spomína. „Boli prekvapení, že na tom nie som až tak zle. Zrejme mi pomohlo, že som ako dieťa športoval. Dokázal som sa zohnúť – hoci šnúry som si nezaviazal – aj niečo odbehnúť.“ Bol tam dvadsaťjedenročný mladý muž po infarkte. Z obezity.

Súťažiacich zatvorili v nádhernom kaštieli neďaleko Bratislavy, ktorý slúži ako luxusný hotel, bez mobilov a prístupu k internetu či správam. Netušili, čo sa deje vo svete ani u nich doma. Ich jedinou starosťou bolo cvičiť, zdravo jesť a chudnúť.

„Vstávali sme o trištvrte na šesť, aby sme o šiestej nalačno mohli začať s kardio tréningom. Trval hodinu až dve. Dokonale človeka prebral. Ešte spíš, keď tam ideš, na bežiacom páse spíš, no potom si pridáš rýchlosť aj decibely hudby do uší a nakopne ťa ho,“ hovorí Mark. Po cvičení si podľa jedálneho lístka od lekára pripravili raňajky a nasledovala hodina odpočinku.

„Potom dopoludňajšie cvičenie, väčšinou dvojhodinové. Tam nás tréneri úplne rozbili. Rozbití sme sa osprchovali a išli sme si variť obed. Po obede bola súťaž o body, darčeky alebo imunitu proti vypadnutiu zo šou. Nakrúcanie trvalo aj päť hodín. Samá skúška, stop, znova a znova. Bolo to náročné. Aj aktivity boli náročné. Vždy to bol pohyb. Beh so športovcami, box, zdolanie strmého kopca, vojenská drezúra.“

AK CHCEŠ ZOMRIEŤ, ZOMRI

Zdravá strava zostavená špecialistom Markovi neprekážala. Hovorí, že nezdravo jedol skôr z lenivosti. Jednoduchšie, ako variť, bolo objednať si niečo vo fastfoode. V šou si museli variť sami podľa dopredu daných jedálnych lístkov. „Mal som pred sebou sto gramov mäsa. Pozeral som na ten kúsok na tanieri, či ho tam vôbec vidím,“ smeje sa Mark dnes. Rozdiel bol nielen v zložení jedla, ale aj vo veľkosti porcií.

Tréner prikázal: „Daj si hodinu na páse!“ Dvestokilový Mark umieral po piatich minútach. Prvé dva týždne nemohol spať kvôli svalovým horúčkam. „Vždy, keď som prišiel do izby, pustil som si sprchu, sadol som si pod ňu. Tiekla na mňa voda a ja som plakal, že chcem

NOTA BENE

08 2020

Portrét

25

NOTA BENE

08 2020

Portrét

24

íšť domov, že to už nevydržím, že je to môj koniec.“ Ale nemohol. Podpísal totiž zmluvu, v ktorej stálo, že ak odstúpi, musí zaplatiť mastnú pokutu. Nezostávalo mu nič iné, ako vydržať.

Po prvom týždni schudol štyri a pol kila. Poriadne ho to prekvapilo. Nemyslel si, že je niečo také vôbec možné. Motivoval ho hlavne tréner Jany Landl. „Doslova ma bičoval. Hustil do mňa: Mark, mal som kamaráta, ako si ty, a zomrel. Zomrel, lebo sa prejedal a nehýbal sa. Jedol nezdravo a zomrel. Ak chceš zomrieť, je to tvoja vec. Zomri!“

Tvrde slová asi Mark potreboval počuť, lebo by sa nenakopol. Motivovali ho makať. V šou sa navyše kvôli atraktivnosti pre diváka vytvárajú dusné situácie. Mark rebeloval, priznáva, že k súperom nebol veľmi príjemný. Počas popoludňajších aktivít obvykle končil posledný. Znamenalo to penalizáciu jeden kilogram, ktorý sa mu pri týždňovom vážení započítaval do hmotnosti. „Súperi vždy dúfali, že to nedám a vypadnem. Ale ja som mal z čoho chudnúť. Tak som to dával a vypadávali oni,“ smeje sa.

Týždeň nemohol cvičiť, lebo ochorel. Paradoxne, vtedy stratil ešte viac kíl ako zvyčajne. No ďalší týždeň nabral naspäť svalovú hmotu a z váhy mu neubudlo. Podľa pravidiel mal vypadnúť. No inému súťažiacemu vážne ochorela mama a rozhodol sa odstúpiť. Mark dostal ďalšiu šancu. Vypadol dva týždne pred koncom.

Po štrnástich týždňoch intenzívneho chudnutia vážil 152 kíl. To bolo pred dvomi rokmi. Dnes má 110 kilogramov. Do roka by sa chcel dostať na 85 kíl, dať si odopeť ovisnutú kožu a potom pracovať na svalstve. Mark si je vedomý toho, že keby nebolo súťaže, možno by už dnes ani nežil. Zabíja by ho obezita alebo depresia. Toto bola možno jeho posledná šanca nakopnúť sa.

V kaštieli bez starostí, v luxusnom prostredí s kvalitnou stravou, drahým mäsom a dobrým tréningovým plánom ani nemal čas myslieť na to, či mu chýba nejaké nezdravé jedlo. Keď sa vrátil domov, bol presvedčený, že už nikdy nechce žiť ako predtým. Prehrešky proti zdravému životnému štýlu ho nelákali.

Ako prvé vyhodil celý šatník a nakúpil si nové veci. Zo 7XL šiel na 3XL. Teraz nosí 2XL alebo XL. Oblečenie si môže kúpiť v ktoromkoľvek obchode a má si z čoho vyberať – až niekedy nevie, čo si vybrať. Predtým musel hľadať, kde majú aspoň niečo pre extrémne obézných ľudí. Teraz mu pohyb chýba, ak z nejakých dôvodov nemôže cvičiť. Ráno behá aspoň desať kilometrov, po práci trénuje v posilňovni. Začal žiť oveľa aktívnejšie ako predtým.

NATRVALO

Marek si uvedomil, že ľudí zatvorených doma, lebo sa hanbia za svoju obezitu, musí byť veľa. Presne ako bol predtým on. Chcel im skúsiť pomôcť. S priateľkou založili facebookovú skupinu Schudni natrvalo – zdravá strava, cvičenie a chudnutie. Členovia postupne pribúdali. Sto, tisíc, päťtisíc... Dnes ich je takmer 27 000.

„Písali mi svoje príbehy. Mladé dievčatá, ktoré sú obézne, ženy, čo pribrali v tehotenstve a hmotnosť im stúpa ďalej, muži, ktorí nevedia, ako schudnúť. Zistil som, ako veľmi im chýba motivácia. Rozumiem im.

Bol som presne taký istý. Sme zvyknutí na pohodlie a nezdravé jedlo.“

Existuje pritom len jeden recept proti morbidnej obezite: jesť s mierou a aktívne sa hýbať. Pre Marka neexistuje zakázané ovocie v podobe nedovoleného nezdravého jedla, ktorému by s najväčším sebazaprením musel odolávať. Všetko si užíva úplne inak. Zakázané ovocie má preňho úplne iný význam. Kedysi cestoval v lietadle pripútaný ako náklad a hanbil sa vyzliecť na kúpalisku. Dnes môže zažiť úplne všetko.

Kant, prostitútky a supersymetrie

Elena Akácsová Shutterstock

Provokovať dospelých tabuizovanými témami je obľúbená disciplína pubertiakov. Našťastie to niektorí dospelí považujú za výzvu k debate, nie za niečo zakázané.

Mám kamaráta teoretického fyzika. Pôsobí presne tak, ako by ho vymyslel hollywoodsky scenárista. Vysoký, nahrbený, v čiernom roláku, strapaté šedivé vlasy, okuliare a za nimi bezbranný, mierne neprítomný pohľad, zaostrený niekde do inej galaxie. Všetkým sa aj rád zaoberá čiernymi dierami. Rozpráva trochu nezrozumiteľne a pomaly, ale každá jeho veta má premyslenú pointu a jemný ironický podtón.

Nedávno išiel po bratislavskom korze a tam si ho vyhládla ako ľahký cieľ skupinka pubertiakov. Videl, ako sa dohovárajú, šuchajú a napokon k nemu z ich stredu jeden vykročil: „Môžete mi, prosím vás, poradiť s mojim problémom?“ Kamarát je vysokoškolský pedagóg, zvyknutý na to, že sa na neho obracajú s prosbami o radu. Prikývol a mladý muž pokračoval. „Mám frajerku a túžim po sexe s ňou tak, aby sa na nás pri tom pozerali iní muži. Mali ste aj vy niekedy takéto túžby?“

Kamarát sa uškrnul, zamyslel a uvážlivo odpovedal. „Zaujímavá otázka. Nebol som nikdy v takej situácii ako vy, neviem vám poradiť. Ale keď sa na to pozrieme cez Kanta a jeho kategorický imperatív, človek by mal konať tak, aby používal ľudí vždy zároveň ako účel, a nikdy len ako prostriedok.“

Pubertiak nemal slov a tak mu chcel vysvetliť, že to znamená, že ľudia ako slobodné racionálne bytosti majú právo byť zodpovedné za svoje vlastné činy. Ak by sme iného človeka použili ako prostriedok na dosiahnutie nejakého cieľa, upreli by sme mu toto výsadné právo a neumožnili mu konať ako slobodnej bytosti.

V hlave si začal formulovať argumenty prečo sú základy dobré, aj protiargumenty, prečo je z hľadiska metafyziky každý zákaz škodlivý, ale medzitým chlapec rýchlo odkráča ku svojej skupinke. Chcel len machrovať pred kamarátmi, provokovať a dostať niekoho dospelého do rozpakov. Ale ten dostal do rozpakov jeho.

Táto historka mi pripomenula mojich pubertálnych spolužiakov na gymnáziu, keď učiteľka na občianskej náuke položila otázku, či budú v komunizme prostitútky. Tiež len súťažili, kto ju privedie viac do rozpakov. Na naše veľké prekvapenie sa učiteľka nezachčervenala, ale nahlas zavvažovala: „Vzhľadom na to, že prostitútky ponúka sex za peniaze a v komunizme peniaze nebudú, lebo každý dostane podľa svojich potrieb, tak prostitúcia by v komunizme nemala existovať. No na druhej strane z histórie zasa vieme, že v spoločnostiach, ktoré dosiahli najvyššiu mieru blahobytu, boli vždy aj veľmi uvoľnené mravy...“ Vďaka za takýchto osvietených pedagógov, ktorí žiadnu otázku nepovažujú za blbosť, ale za výzvu na podnetnú debatu.

Mimochodom, ešte v ten deň zastavil môjho kamaráta fyzika ďalší mladý muž a tiež chcel radu. A zamachrovať pred kamarátmi. Spýtal sa ho na supersymetrie medzi iónmi a bozónmi. Aj jemu odpovedal rovnako uvážlivo a zanietene. V podstate sa mu v ten deň podarilo naplniť Kantovu epitaľu a podebatovať o dvoch veciach, ktoré ho naplňovali úctou – „hviezdne alebo nado mnou a mravný zákon vo mne“.

Autorka je publicistka.

NOTA BENE
08 2020
Protí srsti

26

27

Nevera nám chutí

 Kristína Hudeková Ľuboš Pilc, Miro Nôta

Dokumentaristka DIANA FABIÁNOVÁ sa dlhodobo venuje problematike partnerských vzťahov. Najnovšie chce oko svojej kamery zaostriť na neveru.

Čo je podľa tvojich zistení dôvodom, že ľuďom zakázané ovocie, v tomto prípade nevera, tak veľmi chutí?

Myslím si, že už v génoch máme chuť spoznávať, objavovať nové veci, zažívať adrenalín, cítiť „motýle v bruchu“. Človečenstvo sa neuspokojí len s tým, čo už pozná. Napríklad moreplavci sa vydávali do šírých morí a nevedeli, či sa vôbec niekedy vrátia. Máme to v sebe. Tak ako máme chuť objavovať kontinenty, chceme objavovať nových partnerov. Monogamia je veľmi praktická a je logické, že fungovala a funguje, lebo rodiny potrebujú pocit bezpečia. To však neznamená, že ľudia nemajú chuť zažívať znova ten opojný stav zaľúbenosti. Mnohí novozaľúbení mi popisovali, že sa cítili, akoby znova ožili. Viac im chutilo jesť, dokonca aj farby sa im videli akési pestrejšie. Zamilovanosť je v podstate halucinogénny stav. Vieme byť závislí na mnohých veciach, netvárame sa teda, že stav zamilovanosti to obchádza. Sexuálny pud je silný a je samozrejme, že máme potrebu ho uspokojovať a chuť objavovať ho znova a znova. Hlboko vnútri však chceme mať aj pocit bezpečia a byť chránení. Koľko ľudí však dokáže ovládnuť také silné emócie, ako sú vášeň či láska? To je pre mnohých veľmi náročné.

Takže ideálnym modelom fungovania by mala byť akási kombinácia stabilného partnera s pocitom bezpečia, no s možnosťou objavovať pomimo?

Hovorí sa tomu aj polyamoria alebo polysex. Keby to bolo spoločensky prijateľné, bol by to pravdepodobne pre mnohých ľudí vyhovujúcejší model. Tým, že sa to nespíe, je mnoho ľudí neverných, pretože ich túžba alebo napĺňanie istých potrieb sú silnejšie. Dnes vyžadu-

jeme od partnera, aby bol úplne všetkým – aby bol perfektný otec, priateľ, ale zároveň, aby tam bolo aj to erotično. Polyamorní ľudia hovoria, že nedávajú celú túto váhu na jedného človeka, ale vyskladajú si to z mozaiky partnerov. Aby sme však v takýchto vzťahoch mohli fungovať, museli by sme prekonať stav majetníctva, žiarlivosť, ego a strach z konkurencie. Mnohí si v polyamornom vzťahu vedia predstaviť seba, ale nie svojho partnera. Takže radšej zamlčujú.

V rámci práce na dokumente si sa zhovárala s ľuďmi, ktorí takto žijú. Dokázali svoje majetníctvo a žiarlivosť prekonať?

Sú typy ľudí, ktorí to dokážu. Len to nezdediajú na verejnosti, lebo celospoločensky to nie je prijímané. Hejt z okolia je pri tejto téme brutálny. Keď som o tom len rozprávala ako o výskume, zažívala som agresiu. Je tam podľa mňa strach z niečoho vymykajúceho sa normálu, čo môže rozbúrať ľuďom stereotypy a zaužívaný chod vecí. Pre tých, ktorým je pohodlné žiť tak, že sú monogamní, hoci potajme aj neverní, je nebezpečné uznať, že by sa to dalo robiť aj inak. Lebo v tom prípade by aj ich partner mohol mať ďalší vzťah. Sme tvory sebecké a pre mnohých je výhodné si len užívať. To platilo dupľom v časoch, keď bol nevyvážený pomer síl v partnerstve. Muž si robil, čo chcel a žena bola doma, varila a starala sa o deti.

V jednom rozhovore si povedala, že je veľmi jednoduché užiť si vzťah pomimo, ale oveľa ťažšie je dovoliť to aj svojmu partnerovi.

A tam je podľa mňa ten pes zakašaný. Keď som sa ľudí, ktorí zahýbajú svojim partnerom opýtala, prečo sa nepriznajú a nedovolia im robiť to isté, boli z tej predstavy rozho-

dení. Väčšinou im nenapadlo nad tým uvažovať. Zároveň však mnohí neverní ani nemajú výčitky. V hlave si to jednoducho ospravedlnia, vyargumentujú si, prečo na to majú právo.

Mimopartnerské vzťahy sú teda zakázaným ovocím. Bolo to tak vždy?

Človeka máš pod kontrolou, keď ho ovládaš strachom, keď vie, že ak urobí priestupok, hrozí mu trest. Dodnes je na svete deväť krajín, kde žene hrozí trest smrti, ak je neverná. Mužovi nie, len žene. V spoločenských lovcov a zberačov fungovala polyamoria. Nebolo dôležité, kto je otec, lebo všetky deti boli všetkých. Keď prišla agrárna spoločnosť a majetkové vlastníctvo, bolo treba vyriešiť, kto tie majetky bude dediť. Vtedy vznikol aj tlak na monogamné partnerstvá, aby sa mohlo dediť z otca na syna. Slobodné matky boli a dodnes sú prenasledované alebo zhadzované. Hovorilo sa o nich, že sa prespali a podobne. Moja kamarátka z malej dediny sa musela odsťahovať zo svojej komunity, lebo si ju partner, s ktorým splodila dieťa, nechcel vziať za manželku. Tvárime sa, že ochraňujeme život, ale aký život? Kým je to len embryo v tele? A čo potom? Mnohé ženy, slobodné matky, to majú veľmi náročné. Často sú v nedôstojnej pozícii, nadmernej psychickej i fyzickej záťaži a ekonomickej núdzi.

Prečo podľa teba aj dnes pretrváva názor, že monogamia je jediný spôsob, akým môžu zdravé vzťahy fungovať?

Čím je mesto väčšie, tým menší problém mám nájsť ľudí, ktorí o tom otvorene hovoria. Nie je to problém v Londýne alebo v New Yorku, ale Slovensko je v podstate taká väčšia dedina a každý sa tu s každým pozná. Keď ti ako otcovi niekto povie, že tvoja dcéra je zvrhlica, nie je to príjemné. Každý pokrok bol v začiatkoch opradený odporom, ktorý bolo treba prekonať. Keď napríklad doktor Ignaz Semmelweis prišiel na to, že lekári si musia umývať ruky predtým, než sa dotýkajú ženy, ktorá rodí, lebo chodili z márnice od mŕtvol rovno na pôrodnú sálu a tie ženy potom

NOTA BENE

08 2020

Rozhovor

28

NOTA BENE

08 2020

Rozhovor

29

umierali kvôli infekciám, tak bol zo strany lekárov pod takým tlakom, že sa z toho psychicky zrútil. Skončil na psychiatrii, kde ho dobili na smrť. Neverili mu. Vysmiali ho. Pri prelomovo nových pohľadoch na svet či javy okolo nás je kladený odpor, lebo na jednej strane chceme objavovať, no zároveň sme zvyknutí na naše osobné pohodlie a na nemenný stav vecí.

O nevere robíš pre potreby dokumentu aj prieskum verejnej mienky cez dotazník. Čo ti zatiaľ vyšlo? Koľko ľudí sa priznáva k nevere?

Dotazník ku koncu júna vyplnilo cez 2 000 ľudí, väčšina z toho boli ženy s vysokoškolským vzdelaním a ukázalo sa, že 30 percent bolo neverných aj počas koronakrízy. Pritom podmienky boli pre epidémiu o dosť náročnejšie. V priemere je niekedy za život svojmu partnerovi neverný viac ako každý druhý človek. Zároveň však 83 percent respondentov uviedlo, že vernosť je pre nich vo vzťahu veľmi dôležitá. A hoci za neveru považujú až samotný fyzický sexuálny akt, priznávajú, že páchajú neveru aj v iných formách – emočnú neveru či erotické flirtovanie cez internet. Alebo aspoň v predstavách – veď sa pozrime len na romantické a erotické filmy či na porno priemysel, ktorý prekvitá. Zjavne to je teda niečo, čo nás priťahuje.

Býva hlavným argumentom obhajoby neverných to, že na ňu majú právo, lebo partner nenapĺňa všetky ich potreby?

V mnohých prípadoch áno. Často sa deje, že partneri aj niekoľko rokov nemajú spolu sex, ale nie sú schopní sa o tom porozprávať. Potajme si to možno riešia niekde pomimo, no zároveň tvrdia, že mať otvorene, bez pretváranky, viacero vzťahov, znemožňuje dosiahnuť taký stupeň intimity ako v monogamii. Týmto bežne argumentujú ľudia, ktorí majú sami taký nízky level intimity, že nie sú roky schopní otvoriť s partnerom problém, ktorý ničí ich vzťah a núti ich klamať si.

Formy nevery sú teda rôzne a každý ju definuje trochu inak.

Áno. Preto je veľmi dôležité ujasniť si, kde máme hranicu ešte

predtým, ako s niekým do vážneho vzťahu vstúpime. Niekomu prekáža, že partner pozerá osamote porno, niekomu zasa, že flirtuje s iným príťažlivým človekom. Tým, že vzťah je monogamný, máme pocit, že poznáme pravidlá a vieme, do čoho ideme. Realita však nie je taká jednoduchá a je dôležité o tom komunikovať, nehanbiť sa vyjadriť to, čo cítime a čo potrebujeme.

Čísla rozvodovosti na Slovensku síce klesajú, no nevera ako príčina figuruje hneď na druhom mieste.

A to pritom neveru ako dôvod mnoho ľudí oficiálne ani neuvedie, lebo nechcú, aby sa o tom dozvedeli ich deti, alebo sa im to zdá príliš osobné či nedôstojné. Príde mi teda absurdné baviť sa o tom, či tu nevera je, lebo tu bola vždy. Často u nás preváži pudovosť a správame sa ako zvieratká, ktoré nie sú od prírody verné. Aj labute a vlky, hoci prežijú celý život v páre, si občas odskočia za bokovkou. Ide o to, prečo nie sme schopní spracovať to a prečo máme potrebu tváriť sa, že sa nás to netýka. Žijeme v spoločnosti, ktorá je výrazne egocentrická. Je bolestivé si priznať, že nie som pre partnera tá jediná, ktorá v ňom vzbudzuje špeciálne city, vášne či záujem. Je to okrem romantizácie aj o našom egu. Sme vedení k tomu, že my sme výnimoční, úžasní a jediní, a je ťažké prijať, že to tak úplne nie je.

Ovplyvňujú neveru aj moderné technológie ako Messenger, Instagram, Tinder a podobne? Nie je nič ľahšie, ako začať cez ne s niekým komunikovať.

Je to určite jednoduchšie, internet pomáha aj introvertom, no zároveň vďaka správam, mailom či Facebooku nikdy nebolo také ľahké neveru odhaliť. A napomáha jej aj to, že tu už nie je taký strach z božieho trestu a že celá spoločnosť je presexualizovaná. V minulosti muž videl nahú akurát tak svoju manželku, a ak mal šťastie, tak ešte susedy dedinčanky kúpajúce sa v rybníku. Dnes máme všade holé prsia a všetci vieme, že sex predáva. Tváriť sa pritom, že každý chce len toho svojho alebo tú svoju, mi preto príde až absurdné.

Je možné vzťah po nevere opraviť?

Mnohé vzťahy sa po nevere rozpadnú, no mnohé sa, naopak, utužia. Keď je vzťah silný a je v ňom láska, partneri sa potom dokážu porozprávať aj o problémoch, ktoré predtým riešiť nechceli. O nevere však väčšinou nechcú hovoriť okoliu. Jednak preto, že je to príliš osobné, ale aj preto, že tak, ako bola voľakedy hanba rozviesť sa, teraz je nová hanba ostať s človekom, ktorý nás podviedol. Prichádza nesúhlas okolia – prečo ste sa nerozvedli, keď ste mohli, prečo ste to jemu alebo jej strpeli? Záleží teda od toho, ako k tomu partneri pristúpia a či sa im podarí vyčistiť priestor, aby potom fungovali inak, lepšie.

Je nevera až také veľké tabu, že máš problém na točenie svojho dokumentu zohnať financie?

Zháňanie peňazí na film je na Slovensku o pár oficiálnych zdrojoch a o ľuďoch v komisiách, ktorí rozhodujú, či dostaneš možnosť robiť svoj projekt, alebo nie. Ja som mala v komisii smolu na pár starších pánov, ktorých táto téma už buď nezaujímal, alebo ich doslova iritovala. No je dôležité, aby si uvedomili, že je mnoho ľudí, ktorí hľadajú spôsoby, ako si nastaviť svoje vzťahy, a môj dokument má byť o hľadaní vlastnej cesty. O tom, aké rôzne formy partnerstiev existujú, v čom fungujú a v čom nie. O čom robiť dokumenty, ak nie o vzťahoch, ktoré sú najdôležitejšou súčasťou našich životov?

Diana Fabiánová

je dokumentaristka, umelecká riaditeľka medzinárodného filmového festivalu Jeden svet, spoluzakladateľka offline zoznamky LáskaTu a prvej sociálnej siete pre nezadaných v strednej Európe. Je tiež advokátkou za ľudské práva a ženskú rovnoprávnosť. Vo svojich dokumentoch sa venuje intímnym i tabuizovaným témam, momentálne pracuje na filme o nevere.

Čo sa vo Veľkom jablku nesmie

Ada Jung Ada Jung, Shutterstock

New York je miestom slobody, ale aj mnohých príkazov a zákazov. Aktuálne rebélie len dokazujú, že bez ich rešpektovania sa aj dobre organizované mesto musí zosypať. Pozrime sa na niektoré bližšie.

Až to opäť bude možné a rozhodnete sa letieť do New Yorku, nechodte cez newjerseyské letisko Newark. Nie je také blahosklonné a otvorené cudzincom ako kennedyovské, hneď na úvod tam môžete dostať lekcii z toho, čo sa v krajine neobmedzených možností smie a nesmie. Napomenutie za nechcené pašovanie jablka (ovocie sa nesmie!) bolo nič oproti tomu, čo ma čakalo potom.

Vážne sa tváriaci uniformovaný úradník chcel vidieť spiatočnú letenku. Nemať ju je vážne, veď čo keby ste už vopred mali v pláne ostať vo vysnívanej krajine? Vzali ma na výsluch, ktorý trval tri hodiny, alebo aj viac (opýtajte sa mojej novinárskej kolegyně Zuzky Uličianskej, ktorá ma po celý čas vytrvalo čakala, a keď som nechodila, aj po mne úzkostlivo pátrala). Napokon ma, na rozdiel od plačúcej Ukrajinky a zosypanej Polky, vypustili naširoko usmíati. Lebo veď ak som dala výsluch len s četovacou znalosťou angličtiny, čoho sa ešte mám obávať?

DVA DRUHY ZÁKAZOV

Na dva druhy som si ich rozdelila len ja. Prvé sú tie naozajstné zákazy/príkazy, určené zákonom či nariadením miest a týkajú sa celých Spojených štátov. Ako napríklad: jazda rýchlosťou od 40 do 88 míľ za hodinu, pitie alkoholu od 21 rokov, verejná nahota a drogy - NO! A potom sú to tie zákazy, čo akosi platia samé od seba a týkajú sa hlavne mesta New York, pretože takto si to inak veľmi komunitní a tolerantní Newyorčania medzi sebou zabehli.

Písané aj nepísané zákazy sa paradoxne podieľajú práve na pocite slobody, ktorý vďaka nim zažívate. Napríklad sa vám chodí úplne bezpečne cez cestu, alebo ak chcete, aj behá

medzi autami presne tak, ako to vidíte vo filmoch. Šoféri sú veľmi opatrní a zruční, a aj napriek tomu, že podľa nepísaného zákona rýchlosť neustále prekračujú, neskrivia vám vlások na hlavu, naopak, ak im na ich zelenú vstúpíte na prechod, nelenia otvoriť okienko a namiesto nadávok povedia napríklad: „You have beautiful hair!“

Zákaz pobiehať na verejnosti nahý je jasný. Rovnako platí zákaz sexuálneho styku, hoci aj v parčíku pod rúškom tmy. U nás sa vám nechcené vizuálne zúčastnenie sa takejto aktivity môže pritrafiť pomerne ľahko, Newyorčania však tento zákaz úzkostlivo dodržiajú (na to aj majú toľko hodinových hotelov). Jednak preto, že väčšinou sú akísi spôsobilí, jednak preto, že im za porušenie hrozí okamžité väzenie. Nuž, prvými osídlencami krajiny boli predsa puritáni a ich duch sa tu možno ešte kdesi vznáša... Ak neunikol pred rozkvitajúcim porno-priemyslom.

MADAM, TU SA NEFAJČÍ

Prvú cigaretu v New Yorku (mala som akurát fajčiarske obdobie) som si zapálila na peróne jednej stanice metra. A ani to nebolo vo vonkajšom priestore, ale dolu v tuneli linky D, ktorá vedie naprieč celým Brooklynom. Dnes sa schuti smejem, keď si na to spomeniem. Absolútne nič som netušila o tom, že Newyorčania vyhlásili fajčeniu vojnu. Len som sa veľmi čudovala, keď som kráčala dlhými ulicami Manhattanu a nikto, naozaj nikto nefajčil.

To sú ale pokrytci, myslela som si a nič netušiac som si pokojne zapálila aj v rade na lístky do galérie, do Empire State Building či na trávniku v Central Parku vyvalená medzi bozkávajúcou sa (to jediné sa verejne smie) mládežou (starší dôstojne pose-

dávajú na lavičkách, či už v oblekoch, alebo teplákoch), deťmi a psami. Na všetkých týchto a ďalších miestach, najmä v rozľahlých parkoch, ktoré som si zamilovala, ma nikto nikdy nenapomenul, všetci to stolerovali.

Pritom je fajčenie zakázané nielen v reštauráciách a krčmách (a to je náramne čudné v nejakom malom, zastrčenom, černošskom džezovom klube), ale aj na zastávkach metra či autobusov, vo všetkých verejných parkoch i na 14 míľ dlhej mestskej pláži. Momentálne sa vedú búrlivé diskusie aj o zákaze fajčenia „počas chôdze“. To už bude fajčiari odkázaný na uličky štvrtí, kde sa zákazy porušujú akosi zo zásady a kde často vonia joint. Čo je trolinku nebezpečné a závislé na nálađe najbližšieho policajta, lebo mať 25 gramov marihuany (asi tak pätnásobok jedného jointu) je síce povolené, ale nesmie sa užívať verejne. No aj to je viac-menej tolerované.

Je však jedno verejné miesto, kde som, čo sa fajčenia týka, zažila pravý opak. Asi po dvojhodinovom obchádzaní, prezeraní, žasnúť, nasávaní atmosféry a zadržívaní slz nad menami vyrytými do žuly som si unavená sadla na lavičku a zapálila cigaretu. Takmer ihneď som bola napomenutá. „Madam, prepáčte, ale toto je pietne miesto, tu sa nefajčí!“ dôrazne ma upozornil muž v obleku s kufříkom, prechádzajúci rýchlym krokom okolo Národného pamätníka 11. septembra. A počkal, kým tú cigaretu zahasím.

CVAK CVAK CVAK!

Jedna z vecí, ktorá je pre ulice New Yorku typická, je tá, že desaťtisícky turistov majú ustavične namierené fotoaparáty na mrakodrapy Manhattanu. New York je okrem kaleidoskopu zvukov aj kaleidoskopom tvarov a farieb vrhajúcich sa do oblakov. Mu-

síte fotiť znovu a znovu, z iného uhla, v inú časť dňa, za iného svetla, z inej perspektívy, za iných okolností. Všetky štýly a prvky tvoria ohromujúci verejný priestor s nekonečným horizontom, monumentálnu hučiacu symfóniu. A tak počúvate a cvakáte, cvakáte, cvakáte. Nemá to konca a nie je to zakázané.

Ale niečo predsa len zakázané je. Aj keď tým nepísaným spôsobom. Radšej neskúšajte tajne, bez povolenia, fotiť iných ľudí. A už vôbec sa nepokúšajte ukradnúť si bez povolenia zvečnenú bledu hrdého New Yorku v jeho najzraniteľnejších obyvateľoch – ľuďoch bez domova. Skôr ako oni sami vám v tom zabránia ostatní, minimálne nesúhlasným pohľadom. Je to zvláštny, slovami ťažko uchopiteľný druh solidarity, nie hanba. Veď všetci Newyorčania v podstate neustále žijú na ulici!

Jedna skupina obyvateľov je na fotografovanie zvlášť citlivá – Afroameričanky v strednom veku. V ich krvi koluje hrdosť dedične nadobudnutá útlakom generácií, neustálym opovrhovaním a ponižovaním. Keď som v metre tajne odľahčila jednu takúto vyčerpanú, spiacu ženu s dcérou, otvorila oči a pozrela sa priamo do mojich. Ihneď som sa cítila mimoriadne pod psa. Bola príliš unavená, aby niečo povedala, ale to, čo mala v očiach, stačilo. Ani hnev, ani protest, len nekonečná rezignácia... Ospravedlnila som sa a ukázala jej fotografiu. „Neviedla som odolať vnútornej sile, ktorú vyžaruje.“ Len prikývla a opäť zavrela oči.

VYNECHANÉ PRÍBEHY

Myslím, že neexistuje žiaden zákaz mesta New York, ku ktorému by sa neviazal príbeh. Mnoho príbehov. Mesto ich je plné, tak ktorý nevyrozprávať? Ten o LiquorShopoch? Slúžia čisto na predaj alkoholu, keďže v bežných potravinách sa to nesmie. Likéršopy sú fascinujúce, a buď sú to luxusnejšie obchody podobné našim vinotékam, alebo obchodíky, v ktorých sa cítite ako v malom väzení – okolo vás čudné existencie a za sklennými stenami podozrievavý Číňan, čo chce len keš.

Alebo príbehy chodníkov a jednosmerných ulíc, na ktorých sa

v párne dni smie parkovať len vľavo a v nepárne len vpravo. Ak sa pomýlite, budete s najväčšou pravdepodobnosťou odtiahnutý. To som síce nikdy nevidela, ale zato som videla majiteľov zle zaparkovaných áut nasadnúť, posunúť ich a pozametať smeti a lístie, ktoré pod ich autami zostalo.

A čo dojímavé príbehy štvornohých kamoškov? Sú rovnako dôležití ako ostatní obyvatelia mesta, hoci od malička naučení chodiť len na vôdzke, lebo pustiť psa na voľno sa nesmie. Aj by som ich ľutovala, ale nikdy sa mi z toho nezdaľ nešťastné. Newyorské psy sú milé, hravé, neútočia a tešia sa z každej komunikácie. A keďže New York premení na džob naozaj každú možnú príležitosť, majú k dispozícii aj profesionálnych „venčičov“. Na jednu prechádzku vezmú naraz desať psov a denne zarobia aj 400 dolárov.

No a najkrajšie príbehy sú tie namalované na stenách budov. Newyorčania sa museli začať vysporadúvať s grafity umením už pred päťdesiatimi rokmi. To je dosť dlhý čas na to, aby mu dali zelenú a získali skvelú verejnú galériu dynamického, kreatívneho street-artu. A umelcov ako Broklynčana Jeana-Michela Basquiata, ktorí vytvorili prekvapujúce diela na tých najneočakávanejších miestach.

STROMY ŽIVOTA

Najväčším prekvapením pre mňa bolo, ako sa Newyorčania správajú k svojej zeleni. Nielen k parkom, ale doslova k jednotlivým stromom. Nikde som nevidela to šialené bratislavské kosenie trávy až na padrt, ani kacírské okypťovanie stromov za neľútostného vrieskania píl. Dokonca si myslím, že píliť stromy je v New Yorku zakázané! A to preto, že ich milujú ako seba samých. Uvedomujú si, že bez stromov by sa v tom obrovskom kotle nedalo žiť. Ovešňávajú ich ozdobami, najmilšími predmetmi z dejín svojho života, básňami či ďakovnými vyznaniami. Naozaj.

V New Yorku žije 8,5 milióna obyvateľov. Ale spočítaných majú nielen seba samých (čo vôbec nie je jednoduché), ale aj svoje stromy! Pred piatimi rokmi vyrazilo do ulíc 2 300 dendrológmi vyškolených dobrovoľníkov (dnes ich je dvadsaťnásobne viac)

aby zaregistrovali, biologicky určili a preskúmali každý jeden strom. Každý tak dostal svoju virtuálnu kartu s číslom a pozíciou. Omračujúca databáza obsahuje 680 430 položiek.

Je súčasťou Centrálnej evidencie zelene mesta New York a môžete do nej nazrieť prostredníctvom aplikácie TreeMap. Zistíte, že mesto je vlastne jedno veľké arborétum, v ktorom sa nachádza 356 druhov stromov! Zistíte aj, čo vám to vlastne rastie pod oknom a koľko ten váš strom zadrží dažďovej vody, vyčistí vzduchu, alebo koľko kilowatthodín ročne ušetríte, keďže je zároveň prírodnou klimatizáciou.

V New Yorku je chránených 3 763 konkrétnych stromov, mimoriadnych vzrastom, vekom alebo svojou históriou. Niektoré majú aj svoje oficiálne mená, ako Survivor Tree. Je jedným spomedzi mnohých okolo Pamätníka 11. septembra. Je výnimočný, pretože prežil útok a bol nájdený v troskách Dvojičiek. Stromy sú Newyorčanmi považované za priateľov, ktorých chránia písanými i nepísanými zákonmi. Chrániť ich vlastným telom tam už nie je potrebné.

1 (str.33) Ľudia oddychujú na trávě v rozľahlom Central parku.

2 (str.33) New York premení na džob každú príležitosť. Fungujú tu aj profesionálni "venčiči".

3 (str.33) Stromy sa majú v New Yorku dobre. Tento zachránili spod trosiek WTC a po regenerácii vrátili na pôvodné miesto, k novému Pamätníku 9/11.

4, 5 Čo sa nemohlo, už sa môže: New York je aj galériou dynamického street-artu.

6 Zaparkovali ste na zlej strane jednosmerky? Teraz treba to, čo zostalo pod vašim autom, poupratovať.

7 Fotografovať niekoho tajne sa nepatrí. Zvlášť Afroameričanky sú na to citlivé.

Vyjst' z bludného kruhu

Lucia Bucheňová Alan Hyža

Momentálne sa cíti bezradne. Vie, že radikálne riešenie zatiaľ neprichádza do úvahy. „Nemám kam ísť,“ hovorí Veronika (28), mama Rebeky (5 rokov) a Elisabeth (5 mesiacov).

Zažila aj pekné chvíle, no tých zlých sa nakopilo už priveľa, dusia ju. „Najhoršie je, keď stratíš dôveru v partnera. Všetličo som prehltna, odpustila, akože prehliadla, predovšetkým kvôli deťom, ale nevedie to nikam.“ Vzťah s otcom jej detí má ďaleko od ideálnosti, vlastne aj štandardnosti.

„Začalo sa to, keď bola Rebeka malá. Strácali sa peniaze, a hoci si viem s mnohým poradiť, bola som na bode mrazu a ničomu som nerozumela,“ hovorí mladá mamička opatrne a hanblivo. Časom pochopila, že hlava rodiny púšťa peniaze do automatov, lebo sa sem-tam pochválil výhrou. Ale jej to radosť na duši nespôsobovalo.

Začali hádky, scény. Jasne mu zdôraznila, že gamblersko je choroba a treba ju liečiť, že niečo také ona akceptovať nebude. Skončilo sa to pobalením jeho vecí, na pol roka si dali pauzu. Veronika priznáva, že nemá srdce zo skaly, stále ho ľúbila, verila, že sa to nejakú utrasie, veď majú zdravú, krásnu Rebečku a nie sú jediní, čo prechádzajú krízou. Rozísť sa definitívne, to je predsa to najjednoduchšie riešenie.

Vrátil sa a znovu boli rodina. Ona chodila do práce, robila čašníčku, mali na prenájom aj na slušný život. Idylka však dlho nevydržala. „Bola som v druhom mesiaci tehotenstva, keď sa mi opäť vrátili tie pračudesné predtuchy. V domácnosti bolo zasa tichšie. Nechcela som si, aj pre nový život, ktorý som v sebe nosila, prívolať stresy. No nepriamymi a potom aj priamymi dôkazmi som prišla na to, že má priateľku a znova sa skamarátil s herňami. Jasné, že nič nepriznal, lenže dlh na nájomnom rástol. Majiteľka bytu bola síce zhovievavá, no nie donekonečna.“

Vždy, keď bola v úzkych, pomohla jej najlepšia kamarátka, ktorá má tiež svoju rodinu. „Vie o mne, o nás všetko. Uľaví sa mi, keď sa niekomu zdôverím. A som jej veľmi vďačná, veď zatiahla aj dlh na byt, pretože by sme naozaj skončili na ulici. Môjho muža to očividne netrápilo. Ani to, že sme nemali na vianočný nákup. Nie na darčeky, na obyčajné jedlo. Bola som krátko pred pôrodom a namiesto radosti z nového dieťaťa som riešila existenčné problémy.“

Malá Elisabeth prišla na svet krátko pred koronakrízou. A, paradoxne, vďaka korone sa to u Veroniky doma zasa trochu utriaslo. „Viete, veď zavreli aj herne,“ podotkne. Skončil aj vzťah s inou ženou. Čerstv

dvojnásobná mama si myslela, že sa to už dá u nich od základov do poriadku. Že ona znovu zabudne, odpustí, pochopí, uverí. Že polepený vzťah sa stabilizuje. Zatiaľ čo sa opatrenia proti korone zdali väčšine ľuďom nekončnej, Veronika sa bála momentu otvorenia prevádzok...

„A som zasa tam, kde predtým. Otvorením herní sme sa opäť dostali tam, kde sme už boli... Všetko síce zapiera a k deťom je milý, ale keď príde domov, čo nikdy neviem, kedy bude, dusno sa dá u nás krájať. Je mi to ľúto, ale už nevládzem, nechcem byť policajtom v rodine, nechcem sa zožierať hádkami a scénami. Spoločnú budúcnosť si nemalujem, ružové okuliare som odložila.“

Na prvom mieste teraz Veronika rieši bývanie. Aby mala z čoho zaplatiť 580 eurový prenájom za dvojizbový byt. Potom plienky a nevyhnutné veci pre malú. Matematika nepustí. „Spoliehať sa už môžem jedine na seba, no z materskej si nedokážem ušetriť na prenájom. Svoj osobný život hádzem za hlavu, lenže už mám dve deti a to jedno je ešte veľmi maličké.“ Veronike je však už teraz jasné, že na materskej nebude môcť byť do Elisabethiných troch rokov.

„Budem sa snažiť čo najskôr vrátiť do práce a žiť svoj život iba s deťmi. Stopercentne sa spoliehať len na svoj príjem a hospodáriť s ním. To však ešte niekoľko mesiacov nie je možné. Skúsím si teraz nájsť prácu na doma, neštítim sa žiadnej roboty. Je mi veľmi trápne prosiť cudzích, aby ma pochopili a pomohli mi... No chcem pre svoje deti udržať strechu nad hlavou, a keď malá Elisabeth trošičku vyrastie a ja sa zamestnám, urobím radikálny rez.“

Časopis NOTA BENE poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a rodinám s postihnutým členom. Ide o ľudí, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho príbeh Veroniky osloví. Aj váš príspevok sa použije na zaplatarenie prenájmu pre Veroniku s dcérami. ĎAKUJEME! Číslo účtu: 4 040 218 205/3100 (Sberbank). IBAN: SK85 3100 0000 0040 4021 8205. SWIFT: LUBA SKBX. Pripíšte poznámku - Veronika.

Kontakt na OZ medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389 (medzinami@zoznam.sk).

Vverejňované príbehy nie sú príbehmi predajcov Nota bene a prípadné otázky, prosím, adresujte OZ Medzi nami.

Pôžitky z knižnice

 Dagmar Gurová Zuzana Bartová

V detektívnych rozprávkach pre dospelých od Kerry Greenwoodovej sa štvrtí len chutné jedlo, dobro sa dočká odmeny a zlo nakoniec rado napraví, čo sa napraviť dá.

Corinna Chapmanová vlastní vychytenú malú pekáreň Pozemské pôžitky v centre Melbourne. Vstáva o štvrte ráno, zapne mixéry a do postrannej uličky vypustí Myšáciu políciu – dvojicu drsných, kedysi túlavých mačiek, ktoré držia na uzde miestnu populáciu hlodavcov. Zabijú ich milosrdnejšie ako jed na potkany, hovoríeva hlavná hrdinka kulinárskej detektívnej série od austrálskej autorky Kerry Greenwoodovej.

Corinna je ideálnou spoločničkou do tejto koronovej doby plnej neistoty, ktorá sa paradoxne rýmuje s jej menom. Greenwoodová pritom rozvíja všetky páľčivé témy súčasnosti: rasizmus, chudobu, zneužívanie v najrôznejších podobách. Zaoberá sa postavením žien v spoločnosti, sebaprijatím, životným prostredím či fanatizmom, ktorý je aj jedným z hlavných námetov knihy Zakázané ovocie.

Príbeh sa začína tesne pred Vianocami, ktoré Corinna neznáša. „Dávam prednosť časom, keď mala naša planéta väčšiu ozónovú vrstvu,“ frfle na horúčavu (áno, v Austrálii sú Vianoce v lete) a nervy drásajúci vietor. Otravuje ju všeobecná nákupná horúčka, a tak neprekvapuje, že väčšinu darčekom pre svojich blízkych vyrobí sama.

Najviac ju rozčuľujú všadeprítomné koledy o radosti, mieri a rozjarenej jazde na sánkach zasneženou krajinou, ktoré nepatrične vyhrávajú aj z takých miest ako predajňa špecializovaná na filmy plné násilia a vrážd. Vo chvíli, keď už Corinna nedokáže roľníckovú tyranii ustáť, púšťa svojim mučiteľom burácajúceho Wagnera.

PÁTRANIE S POLIEVKOU

Ďaleko väčšiu starosť jej však robí dvojica zalúbených tínedžerov na úte-

ku. Manny vyslobodil vysoko tehotnú Brigid z domáceho väzenia a teraz sa s ňou skrýva kdesi v uliciach. Corinna a jej priateľ, súkromný detektív Daniel, ich musia nájsť skôr než Brigidini rodičia z fanatickej sekty.

V staručkom autobuse sa preto s ďalšími dobrovoľníkmi vydávajú na jazdu nočným mestom, aby ľuďom bez domova rozdali Corrinin kváskový chlieb, výdatnú polievku, prikrývky, lístky do rýchlopráčovne či dobrých reštaurácií a popri tom pátrali po nezvestných (tak trochu akoby sa inšpirovali pomocou, ktorú kedysi v Bratislave rozbehlo združenie Proti prúdu).

Melbournský street work vedie postaršia baculatá mníška Sestra Mary s osobnosťou, ktorá by dokázala vzdorovať španielskej inkvizícii. Vzbudzuje úctu a rešpekt nielen medzi ľuďmi bez domova, ale aj majiteľmi reštaurácií a rôznych služieb, ktorí nakoniec vždy podľahnú jej rétorike a venujú svoje excelentné prebytky či prácu v prospech núdzných.

Sestra Mary si totiž nemyslí, že dobré jedlo alebo suché šaty by mali byť pre ľudí na ulici zakázaným ovocím. Práve naopak, potrebujú ich, aby drsný život vonku zvládli. No napriek svojej charizme neustále zápasi s nedostatkom peňazí, nevôľou magistrátu a občas aj so samotnými klientmi, z ktorých mnohí trpia závislosťami či psychickými problémami.

V jej tíme preto nechýbajú zdravotníci, právnik, ale aj obrovský maorský ochrankár, ktorý väčšinu problémov potlačí medvedím objatím. S výrobou polievky pomáhajú aj slobodu milujúci freegani, ktorí si všetko potrebné pre život vylovia z kontajnerov a v príbehu Brigid a Mannyho zohrajú významnú úlohu.

Sestra Mary nemá problém s iným vyznaním, farbou pleti, vzhľadom či spoločenským postavením. Je presvedčená, že Boh miluje ľudí takých, akí sú. „To je jeho úloha,“ dopĺňa Corinnin židovský milenec Daniel.

SPOLU JE DOBRE

Rešpektovanie vzájomných odlišností je témou, ktorá sa tiahne celou pekárskou sériou. Corinna a jej priatelia, susedia z excentrickej budovy Insula, vďaka svojim rozdielom tvoria príťažlivý, harmonický svet, ktorý sa po dočítaní knihy ťažko opúšťa.

V pekárni sa zaúča mladý Jason, ktorého vášeň pre pečenie muffinov vytiahla z ulice a závislosti na heroíne. Corinna má totiž dobrý odhad na ľudí. Nielen v tom, na čo majú chuť. Dokáže vidieť ich skryté prednosti a nenásilne im dať šancu, aby ich prejavili. Je na blízku, keď ju potrebujú, no zbytočne nezasahuje a nevnučuje im svoje predstavy o živote.

Spolu s kamarátkou Meroe, Rómkou, ktorá sa venuje bylinkám a bielyj mágií, takto zľahka dohliada aj na dvojicu pojašených mladých susediek Kylie a Goss. Popri ich diétami okresaných postavičkách pôsobí Corinna s veľkosťou 48 ako ozajstná matka pluku. Je silná, zdravá a väčšinou sama so sebou spokojná, no cíti zadosťučinenie, keď štíhle ženy závistlivo pozerajú na jej mimoriadne pekného partnera. V kráse za ňou nezaostáva ani párik gayov – Angličan John, ktorý po celom svete zachraňuje obete vojen, zemetrasení a iných katastrof, a Číňan Kepler, odborník na šach a liečbu počítačových vírusov.

Insula, s architektonickými vychytávkami starovekých Rimanov, je domovom akčných starčekov, lenivých mladíkov, úspešných podnikateľov aj ľudí, ktorí sa dostávajú z dlhodobých problémov. Spokojne tu nažívajú rôzne národnosti, miešajú sa na prvý pohľad nezlučiteľné životné štýly a svetonázory. A všade,

ale úplne všade sa premávajú milované mačky.

Corinna sa zamýšľa nad tým, prečo spolu tak dobre vychádzajú. Každý z nich zažil svoj diel trápenia – šikanovanie, násilie, zanedbávanie, zneužívanie či stratu blízkeho. Neboja sa o tom hovoriť a to ich spája. Združuje ich aj spoločná nechť k hašterivej susede pani Pemberthyovej, ktorú však vytrvalo zahŕňajú do svojich komunitných akcií.

Vedia totiž, že pocit šťastia oveľa intenzívnejšie vníma ten, kto zažil aspoň trochu nepohody. Večným frflaním a bojom proti všetkému príjemnému robí pani P. na vianočnej hostine takú dobrú prácu, že jej Corinna s uznaním beží po ďalší pohár šampanského.

SPÄŤ DO REALITY

V Zakázanom ovoci sa voľne miešajú kresťanské a pohanské symboly: oslík milujúci muffiny s vôňou ruží nesie budúcu matku zahalenú

Kerry Greenwoodová

Austrálska spisovateľka a právnička má rada rozmanitosť v živote aj v písaní. Je autorkou detektívok, science-fiction, historických románov, kníh pre deti aj divadelných hier a literatúry faktu. Získala niekoľko cien Davitt Award pre austrálske autorky detektívnych románov, vrátane ceny za Zakázané ovocie, ktoré vyhralo v kategórii Výber čitateľov. Najznámejšia je ako autorka historickej detektívnej série s Phryne Fisherovou, ktorej príbehy nájdete v kníhkupectvách alebo ako seriál na Netflixe. Greenwoodová tu mieša historické fakty s fikciou, humor s romantikou a dobrodružstvom. Mnohé z tém, ktoré rozohráva okolo roku 1928, sú aktuálne aj dnes.

NOTA BENE

08 2020

Letné

38

NOTA BENE

08 2020

čítanie

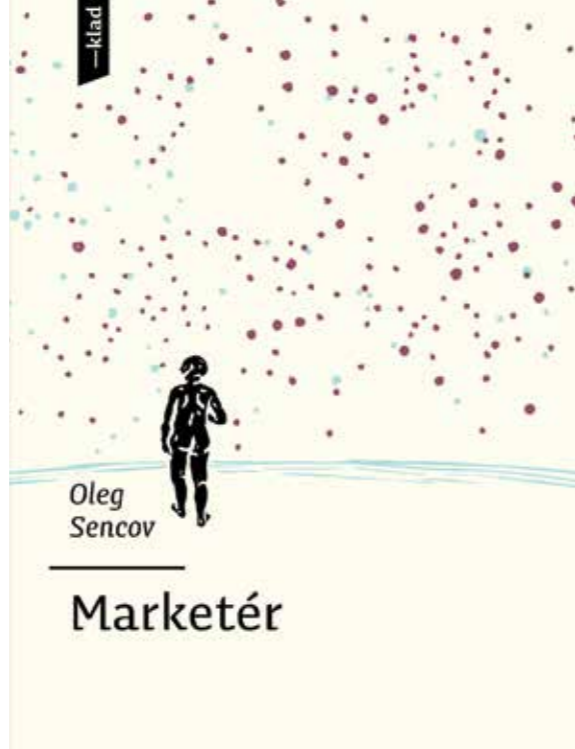
39

LITERÁRIUM
Petra Gettinga

I to je odpoveď

Nedávno bolo zas výročie od popravy Milady Horákové, ktorú komunisti zavraždili len pre odlišný názor, a hoci nie som fanúšikom výročí, pri tomto sa mi vynorili nepríjemné súvislosti. Majú súvis aj s literatúrou. Fraška zohraná pred súdom podľa scenára z Moskvy totiž bola aj svojským, mimoriadne odpudivým pokusom o umenie, v ktorom sa využili prostriedky tlače, rozhlasu, kinematografie, básnici si zabásnili a kvázi divadelný horor vyšiel aj v knižnej edícii oslavujúcej toto vraždenie v priamom prenose.

Po slovensky knihu vydali pod názvom Proces s vodcami záškodníckeho sprisahania proti republike vo vtedajšom štedrom náklade 25-tisíc kusov. V tiráži chýbajú mená, ale ktosi musel text zo zápisníč prepísať, orezať Horákovu vyjadrenia, nasádzať to a vytlačiť. Dehumanizáciu vidno už z takého detailu, ako keď odmietla odpovedať na ktorési vulgárne obvinenie – v knihe je miesto normálneho prepisu: „Horáková čuší.“

Postsovietsky marketér

 Zuzana Mojžišová

Ako angažovaného občana a aktivistu sa Olega Sencova potrebovali zbaviť. Po súdnej fraške padol rozsudok – dvadsať rokov nepodmienečne.

„Celý láger postavili tak, aby ľudí fyzicky a psychicky zlomili. Je to akýsi mlynček na mäso, kam z celej krajiny dovážajú ľudí, ktorých treba zlomiť. Je to jedno z najhorších miest na svete. Je to veľmi zlé miesto,“ povedal o Labytnagu Oleg Sencov, ktorého za údajnú protištátnu a ultrapravicovú činnosť na území anektovaného Krymu zatkli a uväznili silové zložky Ruskej federácie.

Prišla hladovka a iné peripetie. Väčšina z nás by sa zložila ako domček z karát. Oleg Sencov písal knihu. Na jeseň 2019 sa spolu s ďalšími ľuďmi z oboch strán barikády stal súčasťou výmeny väzňov medzi Ukrajinou a Ruskom a po piatich rokoch sa ocitol na slobode.

Tá knižka sa volá *Marketér* (Artforum 2020, preložil Ján Štrasser) a pozostáva z jedenástich poviedok, ktoré spolu voľne súvisia. Zo všetkých vyberám *Moskvič*, lebo je o aute vyrobenom v roku 1976, v ktorom sa narodil aj Oleg Sencov. Žeby náhoda? Moskvič vylezie z montážnej linky, ocitne sa v sklade aj s tisíckami kamarátov, už sa tešia, ako pôjdu do služby k ľuďom...

„Hneď prvý deň svojho života som aj so svojimi bratmi zistil, prečo sa tak odlišujeme od iných automobilov na našom dvore. Boli sme exportným modelom, čakalo nás zahraničie, preto aj naše nápisy boli v cudzom jazyku. Ja teda neviem čítať ani v domacom, ani v cudzom jazyku. Ani teraz, a vtedy tobôž nie. O zahraničí nám rozprával obrovský Kamaz, automobil na prevážanie automobilov, ktorý podvečer vošiel do dvora a ostal na noc. Do polnoci sme sa na všetko povypytovali tohto pokoriteľa ciest, trojročného nákladiaka, ktorý sa nám, práve vyľiahnutým drobcom, zdal byť veľmi starým starčekom. Šokoval nás nielen svojím vekom a velikánskymi rozmermi, ale najmä svojím rozprávaním. O širokých nekonečných trasách, nádržiach plných benzínu, ďalekých krajinách a aj o mori, ktoré videl len raz, no zapamätal si ho na celý život.“

Daniel Pastirčák
Zlo v raji

Adam dostal úlohu. Mal strážiť raj. Prečo? Skrývalo sa azda v raji nejaké zlo? Nuž, zlo rástlo priamo v jeho strede – *strom poznania dobra a zla* s jedovatým ovocím. Kto by z neho jedol – zomrie. Čo robil zlý strom v dobrom raji? Čudný raj. Podobá sa krásnemu palácu, v ktorého izbách bezstarostne šantia deti, no v hlavom salóne sa na zlatom podnose červenejú lákavé smrtonosné plody, vedľa ktorých je nápis: *Nedotýkať sa – smrteľne jedovať.*

Bože, stvoril si čarokrásny svet, no sú v ňom závrtné vrcholy i desivé priepasti. Stvoril si oheň; dáva svetlo i teplo, môže nás však i spáliť. Stvoril si jedovaté ovocie i omamné rastlinky, vodu, ktorá hasí náš smäd, no môžeme sa v nej i utopiť. Akoby to nestačilo, na strome si hovievajú hadí démon na nerozoznanie podobným nášmu vlastnému. Tušil azda Adam, že on sám je uzlíkom temných síl, pred ktorými má záhradu strážiť?

Všetky tvory Boh určil pudmi a inštinktmí, iba človeka vystavil riziku slobody. V tej slobode človek nevyhnutne stráca nevinnosť, ochutnáva dvojznačné sladko-trpké ovocie autonómie, izolovanosti a viny. Sloboda je vzácny dar – Boží obraz v nás, no sloboda je i ohrozením – diabolská maska, sebaklam ega zatemňujúci v človeku jeho bytostný stred.

Tu začína človek, jeho dejiny, strastiplné blúdenie na ceste k sebe samému, na miesto úplného dobra a pravdy. Až tam, kde človek to stratené miesto nájde, spozná Boha, tak ako ho nikdy nepoznal, a vstúpi do rajskej záhrady, ktorú ešte nikdy nevidel.

Zuzana Uličianska
Nahí a hlúpi

Lúboštná romanca sa živí prekážkami, píše Denis de Rougemont v eseji Západ a láska. V známom texte vysvetľuje vzťah medzi utrpením a poznaním. Šťastie milencov nás dojíma... Kým s napätím čakáme na pohromu, ktorá sa na nich zosype. Tomuto „vzdelávaciemu“ aspektu lásky dokážeme obetovať hocikaké rajske pohodlie – aj za cenu porušenia dohôd.

Poveš o Tristanovi, ktorú de Rougemont geniálne analyzuje, je príbehom o čistom vzťahu len pre tých, čo sa až tak neorientujú v komplikovanom deji. Prakticky ide o sériu podrazov. Tristan mal pôvodne Izoldu len odprevať ku kráľovi, veľmi lojálne sa však voči nemu nezachová. Akože omylom s Izoldou počas plavby na mori vypijú nápoj z byliniek... Po návrate sa kráľa pokúsia oklamať, keď sa však ich vzťah prevalí, odídu žiť do hlbokého lesa. Tvrdý život ich však baví len istý čas, konkrétne tri roky, kým účinok oxytocínu, ktorému sa kedysi hovorilo elixír lásky, nevyprchá. A potom sa im začne za dvorom. A tak znova začnú klamať, vymýšľať a krivo prisahať...

Tajomstvo tristanovského mýtu je podľa de Rougemonta „láska dychtiaca po šťastí, ktoré zavrhuje, povznášaná pohromou, ktorá ju postihuje“. Stala by sa literárnou hrdinkou šťastne vydatá pani Tristanová či pani Adamová? Figy, grapefruitu, granátové jabĺčka či iné rajske ovocie dnes nakupujeme v supermarketoch, no s rozlišovaním medzi dobrom a zlom máme stále rovnaké problémy.

„Duševní bytosti se najedly a ich špatnost se jim zjevila v jejich nevědomosti. Uvedomili si, že sú nazí, bez prvku duchovného.“ Takto prekročenie prvotného zákazu opisuje jeden z kódexov z Nag Hammádí.

Dorota Nvotová
Rómska náuka

Rozhodla som sa pre nevídaný sociálny experiment. Zájazdy do rímskych osád. Áno, je to tabu, je to, takpovediac zakázané – a nikto ani netuší, že ovocie. Nikto netuší, že si odnesie viac, ako dá. Prvých dvanásť odvážlivcov to so mnou absolvovalo minulý týždeň v rámci divokej jazdy cez Slovensko Trabantami. Mala som trému. V osadách fungujem prakticky celý život, ale chvíľu som trpela, ako dopadne, keď sa stretnú gadže s Rómami takto skupinovo, pobytovo.

Ale bola som odhodlaná, že to za to stojí. Že stojí za to vyslať do osady dvanásť apoštolov, ktorí ďalej zvestujú dobré správy. Správy o tom, že je tam viac dobrého ako zlého, že je tam viac prácechtivých ako lenivých, že je tam viacej triezvych ako opitých, viacej všeobecne rozhladených ako hlúpych, viacej vzorných matiek ako krkavčích. Že aj keď vonku občas prebehne potkan, vnútri majú čisto a útulne, že sa idú pretrhnúť, aby pohostili gadže najlepšie ako vedia.

Naopak by sa to nedalo. Nedalo by sa priniesť Rómov z osady k nám do našich naleštených bytoviek. Nikto by ich neprijal. Ale Rómovia boli úžasní a otvorili svoje chatrné dvierka a ponúkli svoje ľudské teplo. Vysvetlila som im to tak, že chcem spájať. Že už bolo dosť eurofondov a projektov, a ľudský chlad a predsudky stále ostávajú rovnaké. Nevie, kto bol viac prekvapený. Či moji turisti ich prívetivosťou a pohostinnosťou, alebo Rómovia našou otvorenosťou, schopnosťou dať si s nimi z jedného pekáča góju a spať v jednej izbe, či dokonca posteli.

Všetci sme sa vzájomne prekvapili a potešili. Nikto nič nefotil, nerobili sme z nich opičky, prišli sme ich zažiť. Zažiť ich radosti aj starosti. Počúvať pri silnej zalievanej káve ich príbehy. Miesili sme s nimi cestu na marikľu a hrali s deťmi karty a kocky. A zistili sme to, čo by sa malo učiť v školách na neexistujúcej, ale potrebnej rómskej náuke. Že sme si blížni. Že len naše okolnosti sú iné, len naše kultúrne pozadia. A že čo bolo zakázané, môže byť ovocie. Zahryznime sa spolu do tohto šťavnatého jablka priateľstva.

NOTA BENE

08 2020

Čítanie

40

No vari ešte otrasnejšia je knižka Žádáme trest smrti!, ktorú pred pár rokmi priniesla dvojica autorov Pavlína Formánková a Petr Koura. Dokumentujú v nej kampaň strašidelného predstavenia, ktorému uverili tisíce. Robotníci, družstevníci, umelci aj malinké deti s učiteľmi žiadali v množstve rukou či strojom písaných výziev najprísnejšie tresty, niektorí dobrovoľne, iní zo strachu, niektorí tleskajúc, iní zúriac, zvyšní so sklonenými hlavami. Davy, ktoré si vždy nájdu obetného baránka, stačí lacný príslub, že im bude lepšie.

Pretože to, okolo čoho stále chodíme potichu, opatrne a po špičkách, je zakázaný (nami samými zakázaný) fakt, že na zločinoch sa nepodieľajú len naslovovzatí zločinci, ale že opakovane zlyhávame ako spoločnosť v rozmanitých kampaniach masovej hystérie, každý zo svojej drobnej pozície, z ktorej pritom rovnako možno aj namietat, odmietat, nesúhlasit a protestovať proti aktom stádotivosti a zvrátiť tak vopred napísaný scenár.

Horákovu prokurátor v spomenutej scénke na jej protestné mlčanie odsekol: „Ďakujem, i to je odpoveď.“ Áno, i to je odpoveď.

NOTA BENE

08 2020

Stĺpčeky

41

autor: Pavol Surovec	trochu upil	1. časť tajničky	Emisná banka (skr.)	potomok	korálový ostrov	časť Podbrezovej	podmienková spojka	Pomôcky: KISIO, TEMIR	fermentácia	červený (angl.)	kyslá pochutina	bývalý kanadský hokejista	holandská objemová miera	priateľ (franc.)
okresala								časť krovu						
statok								4. časť tajničky privádzali na svet						
potom			mys v Ománe list (pošt.)				pôžitky, potešenia ricka v Kazachstane							
obyvateľ Indie				tento rok (čes.) dolná končatina					tebe nuž (nár.)			2. časť tajničky	naše vyda- vatelstvo	
lev (angl.)					základná číslovka ex offo (skr.)			orgány zraku kód letiska Lansssa						
	kód Poľska	americký básmik karfiarsky výraz				strovil, spotreboval venuje					v poriadku zn. abvoltu			
3. časť tajničky									plemeno					
ohrada z prútia					časti opery				vyhynutý kočovník					

Úspešní ľudia len zriedka dúfali, že sa im veci prihodia. Boli [...] LEONARDO DA VINCI

Vylúštenie z minulého čísla: Chodím pomaly, ale nikdy nie nazad. ABRAHAM LINCOLN

Troch úspešných lúštitelov, ktorí do konca mesiaca pošlú tajničku na krizovka@notabene.sk, odmeníme knihou.

Kódex predajcu

1. Predajca nosí preukaz so svojim registračným číslom a fotografiou pri predaji na viditeľnom mieste.
2. Predajca predáva časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze.
3. Predajca predáva časopisy na určenom predajnom mieste uvedenom na jeho preukaze.
4. Predajca predáva časopisy za oficiálnu cenu uvedenú na titulnej strane časopisu.
5. Predajca predáva časopisy spôsobom, ktorý neobťažuje okoloidúcich (je triezvy, čistý, upravený, slušný).
6. Predajca sa zdržuje na predajnom mieste bez detí do 16 rokov.
7. Predajca aktívne pracuje na zlepšení svojej sociálnej situácie a riadi sa pokynmi sociálneho pracovníka.
8. Predajca v Bratislave je povinný nosiť aj oficiálnu vestu s logom Nota bene. Začiatok vestu nemá, iba špeciálny preukaz platný v daný mesiac.

Kódex kupujúceho

zostavil predajca Nota bene Peter Patrónsky

1. Prevzete si preukaz predajcu, na ktorom je uvedený registračné číslo, fotka.
2. Kupujte časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedenom na preukaze predajcu.
3. Predajcu si starostlivo vyberte.
4. Neplaťte viac, ako je uvedené na časopise, pokiaľ sa tak sami nerozhodnete.
5. Zoberte si svoj zaplatený časopis.
6. Časopis po prečítaní darujte alebo znehodnoťte tak, aby sa nedal znova predat.

● Pouličný časopis Nota bene začal vychádzať v septembri 2001. Vydáva ho občianske združenie Proti prúdu ako svoj hlavný projekt na pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli bez domova alebo im hrozí strata ubytovania z finančných dôvodov. Cieľom je aktivizovať ľudí bez domova, pomôcť im získať sebaúctu, dôstojný príjem, pracovné návyky a sociálne kontakty. Úlohou Nota bene je tiež kampaň na pomoc ľuďom bez domova.

● Predajca časopisu musí byť registrovaný v OZ Proti prúdu alebo partnerskej organizácii mimo Bratislavu. Pri registrácii dostane 3 kusy časopisov zdarma, všetky ostatné si kupuje za 0,70 € a predáva za plnú

sumu 1,40 €. Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím informujte nás alebo partnerskú organizáciu.

● OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu Nota bene poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, podporu streetworkera na predajnom mieste, právne poradenstvo partnerskej advokátskej kancelárie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupónového motivačného sociálneho obchodu, príspevky na

lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývanie a úradných záležitostí, úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zasielanie osobnej pošty.

● OZ Proti prúdu od roku 2001 realizuje pilotné projekty v oblasti riešenia bezdomovectva, iniciuje systematické a legislatívne zmeny na národnej úrovni, vydáva knihy z pera ľudí bez domova, organizuje odborné konferencie a vydáva odborné publikácie. Je členom siete pouličných časopisov INSP, organizácie FEANTSA a Slovenskej siete proti chudobe. Viac na www.notabene.sk.

Manažment Proti prúdu: riaditeľka Mgr. Zuzana Pohánková, 0917 275 812. Štatutárne zástupkyňa: Mgr. Zuzana Pohánková, Mgr. Sandra Pazman Tordová - 0905 143 651, editorka Ada Jung - 0944 243 446. **Program NOTA BENE:** šéfredaktorka Mgr. Sandra Pazman Tordová - 0905 143 651, editorka Ada Jung - 0944 243 446. **Sociálni pracovníci:** PhDr. Peter Kadlecík - 0907 733 388, Mgr. Barbora Sekelská - 0905 440 878, Mgr. Belinda Fulierová - 0911 654 411, Alexandra Senajová - 0905 440 887, poradcovia@notabene.sk. **Ekonomické oddelenie:** Boris Fandák - 0911 209 559. **Personálne oddelenie:** Hana Hocheľ - 0905 440 764. **Program BÝVANIE:** Mgr. Ivan Lorenc, Mgr. Barbora Žiaranová - 0905 595 520. **Program ADVOKÁCIA:** Mgr. Nina Beňová, PhD - 0908 434 826, Mgr. Ingrid Ďurinová - 0915 779 746. **Grafické spracovanie časopisu:** Mgr. art. Pavol Čejka. **Jazyková korektúra:** Miroslava K. Valová. **Tlač:** Polygrafické centrum s.r.o. **Emaily:** meno.priezvisko@notabene.sk.

Mesačník Nota bene, 19. ročník, 08/2020. **Vydavateľ:** OZ Proti prúdu, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, www.notabene.sk. **IČO:** 360 68 781, IČ DPH: SK2021585731, **číslo účtu:** 266 34 750 14/ 1100 Tatrabanka, **IBAN:** SK 21 1100 0000 0026 6347 5014, **BIC (SWIFT):** TATRSKBX. **Registrácia** na MV SR dňa 20. 3. 2001, číslo spisu: VVS/1-900/90-17945, na MK SR pod číslom EV 3665/09 ISS N 1335-9169.

Organizácie zabezpečujúce realizáciu integračného projektu Nota bene na Slovensku:

BRATISLAVA (od roku 2001): O. z. Proti prúdu, vydavateľ Nota bene, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, poradcovia@notabene.sk, www.notabene.sk, **BANSKÁ BYSTRICA** (2003): Sociálno-charitatívne centrum Ivana Šedibu, prevádzkovateľ: Územný spolok SČK, Pod Urpínom 6, 974 01 Banská Bystrica, Kleniarová Hana, 0907 403 123, socialne.redcross@gmail.com, **BARDEJOV** (2017): Centrum sociálnych služieb, Toplianska 9A, 085 01 Bardejov, Mgr. Martin Jutka, 0901 713 903, jutka.martin@gmail.com, **ČADCA** (2006): Dom charity sv. Gianny, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Kukučínová 4, 022 01 Čadca, Katarína Melicháčová, 0918 874 839, 041/432 40 88, dchgianna.ca@gmail.com, **HLOHOVEC** (2009): O. z. Pokoj a dobro, Pribinova 51, 900 28 Hlohovec, Pavol Šoka, 033/742 3827, viera.vavrova@d2u.sk, **HOLIČ** (2009): Azylový dom Emauzy, prevádzkovateľ: N. o. Krížovatky, Holíč, Michal Sedláček, 034 668 3110, michal.sedlacek@gmail.com, emaury@stonline.sk, **KOŠICE** (2003): Charitný dom sv. Alžbety, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Bosáková ul. Košice, Marek Lengyel, 0910 842 182, notabene.kosice@gmail.com, **LEVICE** (2005): O. z. Miesto v dome, Kpt. Nálepku 125, 934 01 Levice, Mgr. Ľubica Prištiaková, 036/622 15 86, mvd@miestovdome.sk, **LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ** (2010): Mestský úrad Liptovský Mikuláš, Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš, Mgr. Veronika Bániková, 044 556 5324, veronika.banikova@mikulas.sk, **MALACKY** (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Krížovatky, Ľudovíta Fullu 16, 901 01 Malacky, Viera Hujiková, 034 772 2457, centrumbetania@gmail.com, www.krizovatky.eu, **NITRA** (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Samova 4, 950 50 Nitra, Andrea Rončková, 0907 451 771, 037 772 1792, rafael.charita@gmail.com, www.charitanitra.sk, **PIEŠŤANY** (2005): ZSS Domum, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/ 772 7687, domum@piestany.sk, **POPRAD** (2005): ZSS, prevádzkovateľ: O. z. Korene v spolupráci s MsÚ Poprad, Levočská 51, 058 01 Poprad, Marcela Michalková, 0910 890 488, 052/772 4209, socialne@msupoprad.sk, **PREŠOV** (2017): O. z. SOCIÁLNY PREŠOV, Sibírska 19, 080 01 Prešov, Mgr. Peter Németh, 0905740096, pietro@spire.sk, **SVIDNÍK** (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Mgr. Marek Fek, 0917 673 107, 0907 405 632, fekmarek@azet.sk, **TRENČÍN** (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Pavol Juríček, 0948 343 163, pavol.juricek123@gmail.com, **TRNAVA** (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, Soňa Pobiecka, 0948 091 011, maria.fabikova@charitatt.sk, sona.pobiecka@charitatt.sk, **VRANOV NAD TOPLŔOU** (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Lúčna 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0904 981 536, 057/443 1578, chdm.vranov@charita-ke.sk, **ŽILINA** (2003): Dom charity sv. Vincenta, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Predmestská 12, 010 01 Žilina, Mgr. Gabriela Hulíaková, 0918 314 197, 041/724 4795, dchvincent.za@gmail.com

NOTA BENE

08 2020

Proti prúdu

43

KÚPIŤ **NOTABENE** + VZIAŤ SI HO = POMÁHAŤ

KEĎ SI ČASOPIS KÚPITE,
VEZMITE SI HO!

LEN AK SI ČASOPIS PO ZAPLATENÍ VEZMETE,

PREDAJCA
ZOSTÁVA
PREDAJCOM

ZÍSKATE
DOBRE
ČÍTANIE

ORGANIZÁCIA ZÍSKA
POLOVICU ZO SUMY,
ZA KTORÚ VYDÁVA
ČASOPISY A POMÁHA
PREDAJCOM.

**NOTA
BENE**

♥ **ĎAKUJEME, ŽE SI ČASOPIS PO ZAPLATENÍ VEZMETE.** ♥

Ak si časopis nevezmete, hoci v dobrom úmysle pomôcť predajcovi, ohrozuje to samotnú existenciu projektu - organizácia nemá za čo vydať časopisy a poskytovať ďalšiu pomoc.

TIP: AK CHCETE POMÔCŤ VIAC, KÚPTE ĎALŠÍ ČASOPIS A DARUJTE HO ZNÁMEMU.
MOŽNO TAK NÁJDETE PREDAJCOVI ĎALŠIEHO VERNÉHO ZÁKAZNÍKA.